

...қеген
екен!

...деген екен!

ЕКІНШІ КІТАПША

Құрастырған
НИЯЗБЕКОВ Мақсұтбек

*М. Есімбеков
8.12.92.*

Алматы,
«Өнер»
1992

Бұл кітапшаға Әзілхан Нұршайықов, Нысанбек Төреқұлов, Ақселеу Сейдімбеков, Әлібек Асқаров, Жақау Дәуренбеков, Әміржан Қалиев, Тоқтархан Шәріпжанов, Бейсебай Кірісбаев, Жаңабек Шағатаевтардың жазғандары енгізілді.

Д 27 ...Деген екен! / Құраст. М. Ниязбеков.— Алматы: Өнер. Қ. 2.— 1992.— 72 бет.

ISBN 5-89840-533-X

Бұл кітапшада халыққа белгілі алыптарымыздың, өнер және мәдениет қайраткерлерінің әр кездері айтқан өтімді сөз, ұтымды уәж-жауаптары жинақталып берілген. Қазақстан өнерінің түрлі саласындағы өнер иелерінің реті келген жерде табан аузында айтқан бұл қисынды да қарымталы, бейнелі де ойлы сөздері оқырманды өзіндік ұшқырлығымен, орындылығымен, нақтылығымен тәнті етеді.

Д $\frac{4702250201-12}{409(05)92}$ Без объявл.—92

ББК 84 Қаз 7-44

ISBN 5-89840-533-X

© Алматы, «Өнер», 1992

ЖӨКЕҢНІҢ БАРЫМТАШЫЛАРҒА АЙТҚАНЫ

Жас кезінен ақындықты ұстанған Жамбыл ша-
руаға қырсыздау болыпты. Ауыл кезіп өлең айтып
жүрген оны бірде барымташылар өздеріне қосып
алмақ болады. Сонда ол:

*Сорлының ұрлап дара атын,
Жазықсыз қиып қанатын,
Жапанда жалғыз қалдырып,
Жайым жоқ қарғыс алатын.
Ел арасын егес қып,
Ойым жоқ шұрқан салатын,
Қоныстан елді босатып,
Неміз бар енді шабатын.
Өлең мен сөзді дос қылып
Құрамын ақын санатын,—*

деген екен.

НАСЫБАЙ БЕР...

Бірде Жамбыл жазушы Қалмақан Әбдіқады-
ровқа ағалық әзілмен:

Насыбай бер,

*Насыбай бар болса, жасымай бер.
Саулық қойдың жасындай жасым қалды,
Біреді жылға Жамбылды асырай бер,—*
деген екен.

«КӘРІ КҮЙЕУДІҢ» ЖАУАБЫ

Бір жолы Самсы ауылындағы жекжаттары Жамбылды қонаққа шақырыпты. Ақынның соңғы әйелі Қанымжанның сол ауылдан екені белгілі. Көптен кездеспей жүрген құда-жекжаттар жиналып қалса керек. Бәрі Жамбылға өлең айтқызады. Өлең арасында әзіл-қалжың да айтылып жатады. Шай құйып, Жәкеңе ұсына берген батылдау сөйлейтін, сұлуша келіншек:

— Шай алып отырыңыз, кәрі күйеу,— деп оған қалжың тастайды. Сонда Жамбыл әлгі келіншекке қарап кідірместен былай депті:

Балдыз деймін, ендеше балдыз деймін,

Су жағалай бітеді жалбыз деймін.

Жасым келді тоқсанның сегізіне,

Жездең қалай жатады жалғыз деймін?

Жұрт қыран-топан күлкіге батыпты. Әрқайсысы әр тұстан:

— Өзіне де сол керек.

— Осындай от ауызды пәлеге тиісіп нең бар!

— Женеше-ау, жайыңа отырмайсың ба? — десіп, әлгі келіншекке бәрі дүрсе қоя беріпті.

ЖАМБЫЛДЫҢ ДӘРІГЕРГЕ АЙТҚАНЫ

Жәкең бірде өзін емдеп жүрген дәрігер Рақымбай Досымбаевқа:

Бұл өмірде тоймайды адам жасқа,

Бақыт үшін бола ма жасамасқа...

Қарағым, жасарта бер Жамбылыңды,

Өлтірме шамаң келсе даңғылыңды,
Өмірге тым асығыс ерте туып,
Өткіздім бейнетпенен сан жылымды.
Өткенге өкінемін, амалым жоқ,
Өлімге менің қарсы табарым жоқ,
Өзің біл, шамаң келсе шара қолдан,
Жай жатқан жан емесін талабым жоқ,
Бір күні зорлық қылып әкетпесе,
Өзім тілеп өлімге барарым жоқ,—

деген екен.

ЖАМБЫЛДЫҢ КОЛХОЗШЫ ӘЙЕЛДЕРГЕ АЙТҚАНЫ

Жамбыл бір күні Самсы ауылындағы Шынжыр-бай деген мұғалімнің үйіне келіп қонып, түнімен өлең айтады. Ертеңіне аттанғалы жатқанда жұмысқа кетіп бара жатқан бір топ колхозшы әйелдер бұрылып келіп, «өлең айтыңыз» деп жалынып қоймаған соң, Жәкең қолына домбырасын алып:

Өлең айтып бер дейді келіндерім,
Келген екен шырағым келімдерің.
Өлең айтып келінге бермей қойсам,
Сыртқа шығып бұлтитар еріндерін.

Көксегенмен келмейді баяғымды,
Қымтап салар кемпір жоқ аяғымды.
Балалар кемпір алып бермей қойды,
Босаңсыды деді ме таяғымды.

Жасымда жорға мініп, сұлу құштым,
Несін мақтан қылайын өткен істің.
Ұзынынан қысқасы озып кетіп,
Мәнісі де болмады-ау бұл байғұстың,—

деген екен. Мұны естіген әйелдер тұра қашыпты.

Семейдің Абай ауданындағы Құндызды совхозында тұратын тоқсаннан асқан қарт ақын Шәкір Әбеновтен бірде Алматыдан келген бір адам амандық-саулықтан соң:

— Ақсақал, ақын болу үшін кім болу керек? — деп сұрапты.

Ананың сұрағының қисынсыздығына қитыға қалған шал:

— Ақын болу үшін ақымақ болу керек, — депті.

Онан әрі сөздері қиыспай, өзін бірден ұнатпай қалған үй иесі қонақжайлық мезіретті көрсетпеген соң, келген адам кетуге ыңғайланып:

— Ақсақал, ауылдарыңызда қонақүй бар ма? — дейді ғой.

— Бар, шырағым, көрсетіп жіберейін, — деп, таяғына сүйеніп сыртқа шыққан ақын маңайдағы үйлерді көрсетіпті:

— Мына шамы жанып тұрған үйді көрдің бе?

— Иә.

— Ана, оның ар жағындағы үйді көрдің бе?

— Иә.

— Міне, мынау үйді көрдің бе?

— Көрдім.

— Ал, енді анау шамдары самаладай жанып, есігі айқара ашық жатқан үйді көрдің ғой?

— Иә, көріп тұрмын.

— Ендеше осының бәрі қонақүй, қай қалағаны-на барсаң, қол қусырып қарсы алады, — деген екен.

ШӘКІРДІҢ БІР ШАҚПА СӨЗІ

Халық ақыны Шәкір Әбенов Жамбылдың қасында жүріп, біраз жыл ол кісіге көмекші болғаны

белгілі ғой. Сол бір шақта, яғни Шәкір Жамбыл ауылында жүрген кезінде «ақынды Алматыға шақырып жатыр, апарып келесің» деген соң, бірде Жәкенді Жазушылар одағына алып келеді. Одақтың басшысы Сәбит Мұқанов, қасында Ғабен бар (Ғабит Мүсірепов) Жамбылды оңаша алып, қалғандарын кабинеттен шығара бастағанда, Шәкір бір бұрышқа тығылып қалады.

Сәбен Жамбылға:

— Тәте, Сталин сәлем айтып жатыр, «партияға кірсін» депті, не істейсіз? — дейді.

Жәкен:

— Әй, партияның қызын... — деп боқтай бастағанда, Шәкір шыдамай күліп жібереді.

— Әй, сен мұнда екенсің ғой, шық,— деп Ғабен Шәкірді кабинеттен қуады. Есіктің алдында ошарылып тұрған бір топ ақын-жазушылар Шәкірден «анда не болып жатыр?» дегенде, «арақ әпермесеңдер айтпаймын» дейді.

Басы Иса Байзақов пен Қасым Аманжолов болып Шәкірді сыраhanaға апарып, көңілін жайлаған соң, «Жамбылға партияға түс деп жатыр» дейді.

— Жәкең не деді?

— Е, тәтең не деуші еді, бір ауыз өлең айтып, ауыздарын жапты емес пе,— дейді Шәкір:

*Денем тақап қалғанда тотияға *,
Бақыт қонды басыма қапияда.
Тоқсанымда тоңқаңдап боқ жеймін бе,
Қызыңды... не ақым бар партияда!*

Шәкірдің репрессия құрбаны болуына бір себеп — осы бір ауыз өлең екен.

* Мұндағы «тотия» деген сөз — «көрдің топырағы» деген мағынада.

АҚЫН МЕН ЖАСТЫҚ

Елуінші жылдары қазақ ақыны Қуандық Шаңғытбаев қырғыз ақыны Темір Үмбетәлиевке әзілдеп:

— Темеке, қыз-келіншек тақырыбына қалам тартып жүрсіз бе? — деп сұрапты.

Сонда Темір:

*— Өтіп кетті жасшылық,
Өтіп кетті састырып.
Қыздар өпкен бетімді,
Қыл сақалға бастырып,—*

деген екен.

«МЫҚТЫ БОЛСАҢ...»

Көрнекті балалар жазушысы Сансызбай Сарғасқаев бірде Орал жаққа қыдырып барады. Ол жақты аралап жүріп, ақын Қадыр Мырзалиевтің туған жерін көреді. Қадыр екеуі жезде-балдыз боп әзілдеседі екен. Алматыға оралған соң Сәкен Қадырға:

— Жымпитың ит байласа тұрғысыз екен,— дейді жағасын ұстап.

Сонда Қадыр:

— Сәке, мықты болсаңыз сондай жерде туа білу керек,— деп жауап беріпті.

КЕЗДЕСУДЕ

Ақын Жақан Сыздықов Қаскелең қаласына оқырмандармен кездесуге барады. Жәкеңе сөз беріледі. Жәкең мінбеге көтеріледі. Алдын ала дайындаған сөзі бар екен, сонысын іздеп, қолын төс қалтасына салады ғой. Сөйтсе қағазын үйде ұмыт

қалдырған боп шығады. Содан Жәкең сасыңқырап сәл тұрыпты да:

*Қаскелең... Қаскелең...
Қаскелеңге мас келем,
Алматыға барсаңдар,
Қой соям да, бас берем,—*

деп мінбеден түсіп жүре беріпті.

БІР АДАМ ЕКІ АРЫСТАНМЕН АЛЫСА АЛМАЙДЫ

Кенес Одағының батыры, жазушы Бауыржан Момышұлының 80 жасқа толуына арнап, батырдың жары Жәмила Алматыдағы «Әсем» тойханасында үлкен той жасайды. Тойда Әзілхан Нұршайықов белгілі режиссер әрі сөз шебері Асқар Тоқпановпен қатар отырып қалады. Өзіне сөз кезегі тигенде Тоқпанов тойға келгендердің біразын мінеп, шенеп, ешкімнің атын атамай, шетінен сыбап шығады. Асекеңнің оспадар мінезін білетін жұрт үн-түнсіз отыра береді.

Режиссер орнына отырғаннан кейін қоразданып, жазушыға қарай бұрылып:

— Сен Бауыржан туралы тәп-тәуір кітап жаздың. Бауыржан сияқты мен де тура, тік айтамын, тіліп түсемін, оны өзің де білесің. Көрдің ғой, осында отырғандарды сойып салдым әнеки. Ендеше, осы мен туралы неге кітап жазбайсың? — дейді әзіл-шыны аралас.

Сонда Әзілхан сәл жымыпты да:

— Бір адам екі арыстанмен алыса алмайды ғой, Асеке, — деп жауап беріпті.

«ӨЛСЕҢІЗ ДЕ БОЛАДЫ...»

Жамбыл облысының Байқадам селосында Әзілхан Нұршайықовтың оқырмандармен кездесуі болыпты. Жазушы сөйлеп, сұрақтарына жауап бергеннен кейін, оқырмандар өз жүректерінің жазушыға деген жылы лебіздерін білдіріпті.

Бір кезде Пернебай деген мұғалім орнынан тұрып:

— Әзаға, біз Сізді «Махаббат, қызық мол жылдар» романыңыз үшін шексіз жақсы көреміз. Жұрт жүрегіне жол тапқан мұндай романнан кейін Сіз өлсеңіз де арманыңыз жоқ қой,— дейді.

Жұрт ду күледі.

Жұртпен бірге Әзілхан да күліп, орнынан тұрып:

— Пейіліңізге рахмет, бауырым. Қазір «Ақиқат пен аңыз» деген кітап жазып жүрмін, соны бітіргеннен кейін сіздің ұсынысыңыз жайында ойланайын,— деп әзілмен жауап беріпті.

ЖАЗУШЫ МЕН ПРЕЗИДЕНТ

«Халық жазушысы» деген атақ берілген Жарлық газеттерде жарияланған күні Әзілхан Нұршайықовқа Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев телефон соғып:

— Әзеке, Сізді «Халық жазушысы» атағын алуыңызбен құттықтаймын! — депті.

— Құттықтағаныңызға рахмет! Бірақ мен, шынын айтсам, біртүрлі қысылып тұрмын, Нұреке,— депті жазушы.

— Неге?

— Менің алдымда жасы үлкен ағаларым, артымда таланты үлкен інілерім бар еді. Солардың алдына шығып кеткеніме қолайсызданамын.

Сонда Президент:

— Оның оқасы жоқ, Әзеке. Ағалардың алдына шықсаңыз — қормалы болғаныңыз, інілерден ілгері жүрсеңіз — қорғаны болғаныңыз. Қормасы бар аға, қорғаны бар іні ренжімес болар. Өз сәтімен олар да сіздің кебіңізді киеді ғой, — деп жауап беріпті.

КІТАПТЫҢ ҚҰНЫ

Бірде Қызылорда облысының Шиелі ауданы орталығындағы Мәдениет сарайында партия конференциясы өтіп жатады. Үзілісте ақын Қанапия Дәрібаев қолтаңба жазып, делегаттарға өз кітабын тарата бастайды. Аудандық партия комитетінің хатшысы Дүйсенбі Смайылов келіп, ақынға:

— Қанеке, маған да біреуін жазып бере ғой, — дейді.

Қанапия кітапқа бір шумақ өлең жазып береді. Сондағы жазған қолтаңбасы мынадай екен:

*«Дүйсенбіге!
Ренжіме, ағасы,
Өлеңім жоқ келісті.
Кітабымның бағасы —
Екі стақан шемішкі!»*

Сол кезде Шиелі базарындағы бір стакан шемішкінің бағасы 20 тиын екен. Ақын өлеңінде кітабының бағасы 40 тиын екенін меңзесе керек.

ИТКЕ КӨҢІЛ АЙТУ

Семей облыстық «Семей таңы» газетінің Ақсуат, Көкпекті аудандарындағы меншікті тілшісі Мейрам Оралов — кейінгі толқын ішінде қысы-жазы бие байлап қымыз ішетін, қыран бүркіт баптап, тазы

итпен із кесетін, бір сөзбен айтқанда, халықтық дәстүрді ұстанып жүрген азаматтың бірі екен.

Осы Мейрамның бір жүйрік тазы иті аяқасты өліп, соған қайғырып жатып қалыпты. Бұл хабар Көкпектіде тұратын белгілі айтыс ақыны Қалихан Алтынбаевтың құлағына шалынады. Сол кезде аудандық газетте редактордың орынбасары болып істейін Қалекен Ақсуатқа арнайы бармаса да, Мейрам бұл жаққа келе қалғанда жігіттерін сапқа тізіп қойып, әріптес інісіне әзіл-шыны аралас:

*Мейрамжан, шейіт болды тазы итіңіз,
Жаныңа балайтұғын аз итіңіз.
Бірақ та некролог бермеді ғой,
Қызметтес «Семей таңы» газетіңіз», —*

деп көңіл айтады.

Сонда Мейрам табан астында:

*Көкпекті көңіл айтты көк итіме,
Өзім де өкпелімін газетіме.
Жігіттер неге хабар бермеді екен,
Талатпай Көкпектінің көп итіне,—*

деген екен.

ОСПАНХАННЫҢ БІР ҚУЛЫҒЫ

Бірде Осекен троллейбуста келе жатады. Бір уақта біреу жеңінен түрткендей болады. Қараса, мектептен қайтып келе жатқан кішкене ұлы екен:

— Папа! — деп ұлы арсаландап еркелейді.

Осекене қулық ой келе қалады да:

— Қай баласың? — дейді қабағын түйіп, бет әлпетін суытып.

— Өй, папа, менмін ғой? — дейді ұлы.

— Қой әрі! Мен сенің папаң емеспін, — дейді

Осекең міз бақпай.— Өзің кімнің баласысың? — дейді тағы да.

Ұлы аң-таң қалады:

— Оспанханның,— дейді.

— И-и, әлгі сатирик Оспанхан дегеннің баласысың ба? Беу, сығыр-ай, оның да сендей жігіт болған баласы бар екен-ау?..

Сөйдейді де, Осекең аялдамадан тездетіп түсіп қалады. Үйге баратын екі жол бар екен. Бірі осы троллейбуспен орағытып барып түседі. Екіншісі — жолдағы аялдамадан түсіп қалып, үй-үйдің арасымен тіке тартар тура жол екен. Әрі тез, әрі төте. Осекең осы жолмен үйіне баласынан бұрын келеді де:

— Шешесі,— дейді әйеліне,— қазір балаң келеді. Папам үйде ме десе, ергелі жатыр ғой дей сал,— дейді.

Еңтігіп баласы да жетеді. Баласы келе «папам қайда» дейді, шешесі «жатыр ғой әне» дейді.

Баласы аң-таң болып Осекеңе келіп, не айтарын білмей тұрып-тұрып:

— Папа, папа! Жаңа бар ғой, троллейбуста тура тошна-тош сізден айнымайтын бір адамды көрдім,— дейді аптығып.

Сонда Осекең бір мырс етіпті де:

— И-и, балам-ай, аузы қисық, мыжырайған жалғыз сенің әкең ғана ма еді! — депті.

ІШЕЙІН ДЕП ІШТІМ БЕ!

Жетпісінші жылдардың орта тұсы болса керек, денсаулығына байланысты ақын Сырбай Мәуленов ащы суды біраз уақыт бойы аузына алмай жүреді. Онысын құрбы-достары да біледі екен. Алайда, бір топ қаламгерлер бас қосқан бір жиын-тойда Мұзафар Әлімбаев бастаған достары

Сырағанды сынап, ашы судан аздап болса да дәм татқызбақ болып келіседі. Достары әрі азғырады, бері азғырады, неше түрлі сөзбен қажайды, бәрі-бір Сыраған көнбей, безеріп отыра береді. Жан-жақтан қаумалап «отырыстың сәні келмей жатыр» деп жалбарына берген соң, көңілшек Сыраған ақыр соңында шыдай алмай, бір рюмканы көзді жұмып тартып жіберіпті. Сырағанның сонысын аңдып отырған Мұзафар:

— *Іштеймін деп сөз берген,
Сырбай қалай өзгерген,—*

деп таңданғандай болып, басын шайқайды.

Сонда Сыраған зор дауысымен гүж етіп:

— *Ішейін деп іштім бе,
Қимайды екен көз көрген,—*

деп іле жауап беріпті өлеңмен.

ШӘМШІНІҢ ЕКІ ЖАУАБЫ

Қазақ сақарасында Шәмші Қалдаяқовтың есімін білмейтін, оның ғажайып сазды әсем әндерін ұйып тыңдамаған адам сірә да жоқ шығар. Қазақ халқының алпысыншы, жетпісінші жылдарғы ұрпақтары Шәмшінің әнімен өсті, Шәмшінің әнімен тәрбиеленді, Шәмшінің әнімен рухани байыды, нұрланды, азамат болып ер жетті. Мұны сол заманда туған ұрпақтың бәрі де мойындайды.

Әрине, соншалықты сыршыл әндер шығарған композитор ән айта алмайды дегенге кім сенсін. Республикалық теледидар ұйымдастырған Шәмшімен кездесуде бір көрермен:

— Шәке, өзіңіз ән айта аласыз ба? — деп сұрақ қояды.

Сонда Шәмші:

— Айтқанда қандай! Мендей әнші жоқ бұл дү-

ниде, — деп жауап береді. — Ән айта алмасам, мен ән де шығара алмас едім ғой... Бірақ мен әнді ылғи да ішімнен айтамын.

* * *

Алпысыншы, жетпісінші жылдары «Шәмші Қалдаяқов» десе қазақтың әрбір азаматы елең етіп, ол кісіні құдіреттей көтеріп әкетуші еді ғой. Атақ-даңқы осылайша дәуірлеп, ел-жұрты алақанына салып құрметтеп жүрген сол бір замандарда Шәмші ағамыз да сый-сияпатқа қатты масайып, бірер жыл бойы ішімдікпен әуестеніп кетіпті. Үлкен адамның ондай оғаш мінезі елеусіз қалсын ба, Шымкент қаласында өткен кездесуде бір студент жігіт:

— Шәмші аға, соңғы кезде сізді көбірек ішіп жүр дейді, сол рас па? — деп сұрапты.

Сонда Шәмші:

— Ондай өсек таратқандардың жандары шықсын. Мен былтыр бір рет қатты ішкенім рас, ал содан кейінгі уақта кілең бас жазумен ғана жүрмін, — деп жауап берген екен.

Алайда, студент інісінің сол сөзі көңіліне тұйық түсірді ме, әлде денсаулығы келіспеді ме, Шәкең содан кейінгі жылдары арақ ішуін мүлдем қойып кетіпті.

«ӨМІРДЕ НЕ БОЛМАЙДЫ»

Университетте оқып жүрген кезінде ақын Өтежан Нұрғалиев бірде түн ішінде жолдасының үйі екен деп, байқамай өзінің оқытушысы, профессор Белгібай Шалабаевтың есігін қағыпты. Ар жақтан шыққан Белгібай таңданып:

— Әй, Өтежан, сен мұнда неғып жүрсің? — дейді.

Сасқан жерде ұстазының кітабы есіне түсе қалған Өтежан:

— «Өмірде не болмайды» * ағай,— деген екен.

ОСПАНХАННЫҢ МОНОЛОГЫ

Белгілі сатирик-ақын Оспанхан Әубәкіров кезінде консерваторияның актерлік факультетін бітірген ғой. Осы оқу орнын бітірерде дипломдық спектакль «Қозы Көрпеш — Баян сұлу» болады да, Оспанханға Жантық ролі тапсырылады.

Оспанхан Жантық ролін өзінше ойнағаны сонша, екі дай пікір ду ете қалады. Бір жағы — «Оспанханнан мүлде артист шықпайды» десе, екіншілері — «Өзіндік ойын өрнегі бар тамаша актер болады» деседі. Дау өрши келе алдымен факультеттік, сонынан кафедра, деканат қатыстырылған жалпы жиналыста қаралады. Онда да пәтуаға келе алмаған даушылар ректорат пен мемлекеттік комиссияға тіреледі. Соңғы сынақ Оспанханға «бес» деген баға береді. Сонда Оспанхан:

*Ойнаймыз деп Жантықты,
Қалмады ғой жан тіпті.
Оспан артист болмас деп,
Кейбіреулер таныпты,—*

деген екен.

ҚҰЙРЫҚ-ЖАЛДЫ ҚҰЛАН ҚАЙДА!

Жазушы әрі ғалым Ақселеу Сейдімбековтің «Білім және еңбек» журналында бас редактор бо-

* Б. Шалабаевтың «Өмірде не болмайды» атты прозалық кітабы бар.

лып қызмет істеп жүрген кез екен. Бірде қызметес жігіттерімен ақыл-кеңес құрып отырып, Ахан саумал иісті Сарыарқаның ғажайып табиғаты төңірегінде толғана әңгімелеп кетеді. Сөз арасында:

— Баяғыда, біздің ауыл іргесіндегі тұма бұлақтан құйрық жалы төгілген құландар келіп су ішіп тұрушы еді, жарықтық! — деп бір қояды.

Осы арада Ахаңның ұзақ-сонар әңгімесін бөліп, балалар жазушысы Алпысбай Шымырбаев:

— Аха, баяғының данасы Асанқайғының өзі: «Құйрығы жоқ, жалы жоқ, құлан қайтіп күн көрер. Аяғы жоқ, қолы жоқ, жылан қайтып күн көрер»,— деп жырлаған ғой. Сіздің ауылдың суатына құлап жүрген қандай құландар болды екен? — деп сұрайды.

Ахаң жауап беруден кідіріңкіреп, шақшасын тықылдатып, асықпай насыбай атады. Насыбай атып отырып:

— Сұрағың орынды, шырағым... Бірақ, құлан ғана емес, бұ заманда бәріміз де тоқал ешкідей күзелдік қой, қайтейін енді! — деп күрсіне жауап беріпті.

АУЫЗҒА ТИМЕ

Белгілі журналист әрі жазушы Серік Әбдірайымов бірге араласып жүрген дос-жарандарын әлдебір себептермен үйіне қонаққа шақыра алмай, араға біраз уақыт салып алыпты. Сөйтіп жүргенде, достар тағы бір үйде бас қосып, кәукілдесіп әңгіме-дүкен құрып отырады ғой. Сөз арасында, Серіктің көзінше, Бексұлтан Нұржекеев қасында отырған Ақселеу Сейдімбековке бұрылып:

— Ақселеу, осы біздің Серік баяғы сол бұрынғы үйінде тұра ма екен? — деп сұрайды.

Сұрақтың астарын сезе қалған Серік:

— Ай, жігіттер-ай, сендерді шақырайын деп дайындаған дүниемді бірде қайын жұрт жағы келіп, бірде ауылдастар, енді бірде мәскеулік қонақтар келіп... сарқып кетеді. Осы сендердің ауыздарыңның салымы жоқ! — дейді ақталғандай болып.

Сонда бір шетте отырған Оралхан Бөкеев:

— Серікжан, үйіңе шақырмасаң шақырмай-ақ кой, бірақ достарыңның аузына тимеші,— депті.

АҢДАМАЙ АЙТЫЛҒАН СЫН

Қазақстан Жазушылар одағының кезекті бір пленумында жазушы Қалихан Ысқақов: «Жазушылар одағына мүшелікке әдебиетте аты белгісіз, тіпті кітабы де шықпаған қайдағы біреулер өтіп кетіп жүр»,— деп секретариаттың жұмысын сынап кетеді. Оның соңын ала мінбеге шыққан, одақтың бұрынғы екінші хатшысы Сайын Мұратбеков:

— Әй, Қалихан, қай-жайдағы біреулер мүшелікке өтті деп сен бізді неге кінәлайсың? «Бөжіп жүріп арағын ішіп қойып ем» немесе «бір қойының басын жеп, қонақ боп қайтып ем, құрғырды мүшелікке ала салшы» деп өзің де пәленше адамды одаққа өткіздің емес пе! — деп, дәлелдермен Қалиханның сынына тойтарыс беріпті.

Сонда Қалихан басын шайқап:

— Бөтеннің ала жібін аттағам жоқ деп ойлаушы едім, тегі мені де шайтан түртейін деген екен ғой,— деп, қатты ойланып қалыпты.

ЖОҒАЛҒАН ҚАБЫЛ ТАБЫЛДЫ

Ақындар Қабыл Боранбаев пен Қалижан Бекхожин жан достар екен. Бірде Қабыл ішіп жүріп, сол мас күйінде Қанабек Байсейітовке ілесіп Тал-

дықорғанға кетіп қалыпты. Қалижан оның қайда кеткенін білмей, жан-жаққа хабар беріп, іздеумен болады. Қаперінде түк жоқ, жарты айдан соң Қабыл аман-есен Алматыға қайтады. Оны көрген Қалижанның қуанышында шек болмай, садақа беріп, достарын шақырып, той жасапты. Сол тойда сөз кезегі келгенде ақын Сырбай Мәуленов былай деген екен:

*Қалижан іздеп Қабылды,
Көше кезіп сабылды.
Талдықорған тауынан,
Қанабектің жанынан
Жоғалған Қабыл табылды!
Табылғанға той жасап,
Қалижан тағы шабылды.
Қабыл отыр, шала мас,
Сипап қойып қарынды.*

ҚОНЫСБАЙДЫҢ СҰРАҒЫ

Халық ақыны Қонысбай Әбілев университет қабырғасында оқып жүрген кездің өзінде сөзі ұтымды, әрі алғыр студент болған екен. Бірде «Ғылыми коммунизм» атты пәннен оқытушы кемелденген социализмнің артықшылықтарын, оның адам қиялы жетпес ұлы жеңістерін баяндай келе:

— Қазір біздің бір аяғымыз социализмде, бір аяғымыз коммунизмде тұр, студент жолдастар,— дейді ғой.

Сонда Қонысбай қолын көтеріп:

— Ағай, осы жаңалықты менің естігеніме де пәлен жылдың жүзі болды. Айтыңызшы, қашанғы өстіп талтайып тұра бермекпіз? — деп сұраған екен.

Қонысбайдың осы сұрағы кейін ел арасына жайылып, мәтелге айналып кетіпті.

«ЖҰЛДЫЗДЫ» ҚҰЛАТЫП АЛМАЙЫҚ

Көрнекті ақын, Қазақстан Республикасы мемлекеттік сыйлығының лауреаты Ғафу Қайырбеков ұзақ жылдар бойы «Жұлдыз» журналы бас редакторының орынбасары қызметін атқарған еді. Ғафекеннің қара қылды қақ жарғандай турашылдығы, табан астында айтып салар тапқырлығы, қазақтың қара тілінің майын тамызған шешендігі жөнінде қаламгерлер арасында талай-талай әңгімелер айтылып жүр. Солардың біреуі мынау екен...

«Жұлдыз» журналы редакциясында «ілездеме» секілді бір жиналыс жүріп жатады. «Журнал алдағы жылы қандай болуы керек» деген бағытта жігіттер ой-пікірлерін, ұсыныс-тілектерін ортаға салып, жақ-жақ болып айтысып жатады. «Жұлдыздың» атақ-абыройы онсыз да аспандап тұрған кез екен, әйтсе де айдар ашсақ, түген деген мақала жазсақ деп даурығысады ғой жігіттер... Жұрт құсап өңеш жыртып айтыспай, бір бұрышта үнсіз қалған жалғыз Ғафекен екен.

— Иә, Ғафеке, сіздің пікіріңіз қандай? — дейді әріптестері бір кезде.

Сонда Ғафекен иегін бір сипап қойып:

— Айтқандарыңның бәрі жөн ғой... Бірақ өстіп даурығып жүріп, аспанда тұрған «Жұлдызымызды» құлатып алмасақ бопты, ағайындар! — деген екен.

ҮШ НОЯН

Алматыдағы «Жазушылар үйінің» жанында ежелден астананың Бас почтасы («Главпочта») орналасқан. Ол Бас почтаның өр жағында баяғыда, заманның кең кезінде әп-әдемі етіп салынған

шағын сыраhana бар болатын. Қазақстанның халық ақыны Қонысбай бірде ақын-жазушылар Жарасқан Әбдірашев, Абдул-Хамит Мархабаев, Ибрагим Исаев үшеуінің сол сырахананы жиірек жағалап жүргенін байқайды да қалжындап:

*Ибрагим Исаев,
Шәпкісі қисайып,
Қасында Жарасқан,
«Глазпочтадан» әрі асқан...
Дәл кешке таман,
Орталарында Хамаң
Өлең айтып,
Келеді екен қайтып,—*

деп екі шумақ өлең шығарыпты.

ПАЛАУ ҚАЙДА!

Жазушы Қалмұқан Әбдіқадыров өзбек тағамдарын жасауға келгенде алдына жан салмайтын шебер болыпты. Көркем әдебиет баспасында істеп жүрген кезінде ол кісі бірде Сырбай Мәуленовты үйіне қонаққа шақырады.

— Жеңешен үйде жоқ еді... Сенің талантыңа тәнті боп жүрген ағаң едім, үйге барайық, саған өз қолымнан дәмдеп ас істеп берейін,— дейді.

Сырбай «ас істеймін дегені несі екен?» деп бір ойлайды да, соңынан еріп Қалекеннің үйіне барады.

— Сен кітап қарай тұр, мен ас істеп, палау баса қояйын,— деп, Қалмұқан ас үйге шығып кетеді.

Арада бір сағаттай уақыт өткенде:

— Қалекен, палау қайда? — дейді қарны аша бастаған Сырбай.

— Палауды баптап жатырмын, күте тұр,— дейді Қалекен ас үйден дауыстап.

Арада тағы бір сағат өтеді. Сырбай тықыршып, қарнын сипап:

— Палау не болды, Қалеке? — дейді.

— Баптап жатырм... аздан соң әзір болады,— дейді Қалекең.

Сырбай тағы да бір сағат күтеді. Палау келмейді.

— Қалеке, палауыңызға не болды? — дейді Сырбай ас үйге қарай жақындап.

— Нағыз бабына енді келейін деді... Сәл күте тұр,— дейді Қалекең бүлк етпей. Үш сағат бойы күттірген палаудың мұндай «қорлығына» төзе алмаған Сырбай сол жерде өлендетіп:

*Қазаннан ас түскенше,
Сіздің палау піскенше,
Шыдар едім мен пақыр,
Әттең, соған іш көнсе,—*

деп, амалы құрып, сылқ етіп отыра кетіпті.

АҒАЛАРДЫҢ ПОРТРЕТИ

Сықақшы-суретші Еркін Нұразханов бірде жолы түсіп, Жазушылар одағының «Шығармашылық үйіне» бара қалады. Көктемнің жылымық жайдары күні екен, есік көзіндегі ұзын орындықта бір топ қаламгерлер күншуақтап, маужырап демалып отырады. Келіп сәлем берген Еркінді олардың біреуі таныса да, біреуі танымайды екен. Ол кездегі Еркіннің бастығы, «Балдырған» журналының бас редакторы, көрнекті ақын Мұзафар Әлімбаев:

— Жігіттер, сендердің аузы-бастарыңды қисайтып салып жүрген мықтың осы болады,— деп таныстырады.

— Е, осы жігіт пе еді? — деп, қаламгерлер риза болып, Еркінге қошемет сөздер айта бастайды.

Сонда орындықтың бір шетінде үнсіз отырған ақын Өтежан Нұрғалиев:

— Еркін інім, бұл ағаларыңды қисайтып салдым екен деп қысылма, сен әлі күнге бұлардың түп-түзу, тәуір портреттерін салып жүрсің. Ағаларыңның шын бейнесін көргің келсе, қарызға молырақ ақша сұра... Беттерінің қалай қисайғанын сонда көресің. Міне, ағаларыңның нағыз портреті сол! — деген екен.

ОТЫЗҒА ТОЛМАҒАНДАРДЫ АУДАРМАЙДЫ

Өтежан Нұрғалиев жақсы ақын ғана емес, мықты аудармашы ретінде де қазақ оқырманына танымал ғой. Соны білген баспагерлер ол кісіге: «Мына бір топ өлеңдерді аударып берсеңіз?» — деп бірде қолқа салады. Өтекең өлеңдерді парактап қараған болады да:

— Жігіттер, кешіріңдер... Мен үп-үлкен ақын басыммен мынау секілді отызға толмаған сапляртарды аудармаймын! — дейді.

Сөйтсе, Өтекеңнің айтып тұрған «отызға толмаған саплярі» — Лермонтов екен.

ЕР АДАМНЫҢ БІР ЕРЕКШЕЛІГІ

Жазушы Әлібек Асқаров бірде көктайғақ мұздан тайып жығылып, мұрнын жаралап алады. Келесі күні жұмысқа келе жатып, есік көзінде ұстаз ағасы, жазушы Сейдахмет Бердіқұловқа кезігіп қалыпты.

— Сейдаға, осылай да осылай болды... ұяттау болды, — деп, Әлібек ыңғайсызданып, терісі сүрілген мұрнын сипалай беріпті.

Сонда Сейдағаң:

— Әй, Әлеке, оның несіне ұяласың... Ер адам еш жеріне сызат түспей, жып-жылмағай болып жүрсе — оның несі еркек? Ал беттегі тыртық сен секілді нағыз еркекке ғана жарасады,— деп «жүбату» айтқан екен.

АХМЕТ ПЕН РЕДАКТОР

Академик Ахмет Жұбанов кезекті бір кітабының қолжазбасын «Жазушы» баспасына тапсырады. Арада біраз күн өткенде автор баспаға келіп, кітабының редакторынан:

— Қарағым, қолжазбамды оқыдың ба? — деп сұрайды.

Сонда аңқау редактор:

— Япырмай, Ақа, керемет сауатты екенсіз ғой, үтір-нүктесіне дейін ешбір қатесіз қойыпсыз! — депті.

Ақаң бұл сөзге болмашы ғана жымиып:

— Қайдан білейін, қарағым, осы жұрт мені академик деп жүр ғой,— деген екен.

АЛТЫ САҒАТ МАҚТАҒАНДА...

Белгілі журналист, педагог, ғалым, мектеп оқушыларына арналған «Қазақ әдебиетті» оқулығының авторы Төлеутай Ақшолоқовтың мерей тойы болады. Оған қатысқан қонақтар тарқағаннан кейін етжақын адамдардың кейбірі сол үйде қонып қалады. Олардың арасында қазақ журналистикасының ақсақалы, профессор Қалижан Бекхожин, белгілі композитор Садық Қәрімбаев, ақын Мұзафар Әлімбаев болады.

Той-той деп жүріп шаршаған бұлар бастары жастыққа тиісімен ұйықтап кетсе керек. Бір кезде ас үйден күңгірлеген, салдырлаған дыбыстар ес-

тіледі. Түн ішінде басқаларға ұйқы бермей, қазан-аяқты салдырлатып жүргендер кім болды екен деп, Мұзафар ас үйге барса, Садық Кәрімбаев Төлеутай Ақшолақовты нығынан қапсыра ұстап, төніп тұр екен дейді.

Сөйтсе, композитор үй иесінен жұрт жатқаннан кейін тағы арақ сұрайды. Төлеутай ас үйден іздеп ештеңе таба алмайды. Ал Садық тап та таптың астына алып, өзеурей берсе керек. Олардың үстінен шыққан Мұзафар:

— Әу, Сәке, сақалды басыңызбен айқай-шу шығарып сізге не болған? — деп, екеуіне араша түседі.

Сонда Садық:

— Әй, бала, сен бұған араласпа. Біз мұны алты сағат бойы мақтадық, енді жарты сағат боқтауға болмай ма екен? — деп жауап беріпті.

ЕСЕППЕН ӘКЕЛГЕН ӨЛЕҢ

Халық ақыны Омар Шипин (1879—1963) бірде Қостанай облыстық газеті редакциясына келіп, егін орағына орай жазылған екі жүз жолдық өлеңін тапсырады. Ақсақалдың өлеңін қабылдап алып қалған редакция қызметкерлері оның жүз жолын қысқартып, жүз жолын газетке шығарыпты. Омекең келесі жолы редакцияға барған кезде жігіттер:

— Ақсақал, ғафу өтінеміз, өлеңіңіздің жүз жолын ғана басуға мүмкіндік болды,— деп кешірім өтінген болады. Сонда Омекең сәл ғана езу тартып:

— Сендердің қақ жарымын қысқартатын «қасиеттеріңді» біліп, өзім де есеппен көбірек жазып әкеліп ем... Егер газетке шыққан осы жүз жолды әкелген болсам, онда сендер елу жолын ғана қалдырар едіңдер,— деген екен.

ОЙҒА КЕЛМЕЙТІН СӨЗ

Бір жаққа баруға жиналып жатқан әкесінен Бақытжан Момышұлы: «Қайда барғалы жатырсыз?» — деп сұрағанда, Баукең:

— Жобсқа барамын, деп жауап қайырады.

— Түсінбедім, қайда барамын дедіңіз? — деп қайыра сұраған баласына Баукең: «Е, несі түсініксіз, «Жазушылар одағының бірінші секретары» дегеннің қысқашасы ғой», — деп жауап береді.

— Түү, папа-ай! Қісінің ойына келмейтінді айтады екенсіз, — дейді Бақытжан. Сонда Баукең:

— Ойына келгенін ғана айтатын саған теңелер жайым жоқ! — деген екен.

ХАЛ СҰРАМАЙТЫН СӘБЕҢ

Елді аралаған бір сапарларында әйгілі ақын-жазушылар Иса Байзақов, Сәбит Мұқанов, Қасым Аманжолов үшеуінің жолы Қарағанды жеріне түсіпті. Содан түнімен қонақта болып, үшеуі таңертең Ақтоғайға баруға жиналып жатқанда Сәбеңнің дәу қара сөмкеге арақ-шарап, тамақты нығап салып жатқанын Қасым байқап қалса керек. Машинамен жолға шыққандарына біраз уақыт өтіп, Нұра өзенінен өткенше сыр білдірмей отырған Қасым бір кезде:

— Әлгіде мына сөмкеге арақ-шарап салып жатыр еді, шөлден өлеміз бе, бірдеңе десеңші, — деп сыбырлайды Исаның құлағына.

Маужырап отырған Иса селт етіп көзіп ашып:

Ел қайда, Есіл қайда, Нұра қайда?

Коньяк, шампан менен сыра қайда?

Бас ауырып, балтырың сыздаса да,

Бұл Сәбең «хал қалай» деп сұрамайды, ә?!

— деген екен.

АҚМОЛА САПАРЫНДА

Елуінші жылдардың басында Сырбай Мәуленов қарағандылық ақын Аллажар Теміржановты қасына ертіп, шығармашылық командировкамен Ақмола қаласына барады. «Күтіп аламын» деп уәде берген ақмолалық жазушы Қабыкен Мұқышев әлдебір себептермен вокзалға келмей қалады. Поездан түскен соң Сырбай мен Аллажар алаңдап, айналаға жалтақтай қарап аз-кем тұрады да:

— Ресторанға кіріп, коньяк ішіп, бой жылыта тұрайық. Іздеген Қабыкен бізді сол жерден табар,— деп, екеуі теміржол вокзалының ресторанына қарай тартады. Келсе, ресторанда коньяк түгілі ақ арақ та жоқ екен. Сонда Аллажар өкіне басын шайқап:

*Қабыкен тұрған Ақмолада
Коньяк түгіл ақ бола ма! —*

деп өлеңдетіп жіберіпті.

АҚША ЖОҚТА МҰНЫҢ НЕ!

Ақын Нұтфолла Шәкенов бірде таңертең маңдайы құрысып, желкесі тырысып, басы мең-зең төсектен тұрады. Тұрған бойда:

— Бәйбіше, шалынды өлтірмейін десең бас жар бірдене тапсаңшы? — дейді әйеліне дауыстап.

— Үйбай-ау, Нүкесі-ау, біздің үйде не тұрушы еді, кеше достарыңмен бәрін сарқып қойдыңдар емес пе! — дейді әйелі алақанын жайып.

Мұндай тығырықтан шығудың жолын ойлап, басы қатып отырған Нұтфолла:

— Әй, бәйбіше, кеше үш сом бар еді ғой сенде, соны берші, дүкенге барып басымды жазып келейін,— дейді.

Әйелі азар да безер болып:

— Нүкесі-ау, ол үш сомға кеше нан жаятын оқтау алып қойып ем, — дейді.

Сонда Нұтфолла:

— Сен де бір қызық адам екенсің!.. Өзі ақша жоқта үйге мебель алып...— деп әйеліне қатты ренжіпті.

ҚҰДАЙДАН ТІЛЕУ

Жазушы Ғабдол Сланов баяғыда «Жұлдыз» журналында қызмет істепті. Бірде бір жетіге оңтүстік жаққа командировкаға кетіп, сол кеткеннен мол кетіпті. Хабар-ошар жоқ, арада бір жарым ай өткен соң сүйретіліп Алматыға жетеді ғой.

— Иә, Ғабеке, қайда болдың, қайдан келдің, сайра кәнеки? — депті «Жұлдыздың» сол кездегі бас редакторы Сырбай Мәуленов сызданып.

— Басеке, айып менен, — дейді Ғабдол кешірім өтініп, — Қызылқұмның қиыр бір шетіне шығып кетіп... бір қойшының үйінде «тойлаңқырап» жіберіппін. Қойшы да бір аңқылдаған сабаз екен, уақыттың қалай өткенін аңғармай қалыппын.

Сонда Сырбай алақанын жайып, көкке қарап:

Айналайын, Ғабдол,

Әйтеуір бар бол!

Құдай тағала бұл Ғабдолды

Жоғалтпай тағы, жар бол! —

деген екен.

ЛЕКЦИЯ ӨТІП КЕТІПТІ

Баяғыда Қызылорда обкомы Асқар Тоқмағамбетов пен Қалмақан Әбдіқадыровты шақырып алып, он күн бойы оқытып, саяси сауаттарын же-

тілдіріп, дайындап, шопандарға лекция оқуға аттандырып қоя береді. Екеуі алғашқы күні-ақ Аралдың арғы шетіндегі, ит арқасы қияндағы бір қойшының үйінен бір-ақ шығады. Аты белгілі ақын-жазушылар келген соң қойшы жазған қойын сойып, етін асып, арағын құйып дегендей, жаны қалмай қонақ етеді. Асекең ішімдікке жоқ екен, оның есесін Қалекең қайырып, біраз жерге дейін барып қалады ғой... Содан Қалекең түн ортасында ұйықтап жатқан жерінен атып тұрып:

*Ей, жатқандар,
Құдай атқандар,
Бүйтіп жатпаңдар,
Мал басын сақтаңдар!*

деп тақпақтатып айғай салыпты. Бала-шаға шошып оянып, үй иелері абыржып қалысады. Сонда Асекең:

— Жолдастар, бұ кісіге көңіл аудармаңдар, әншейін Қалекеңе обкомның лекциясы өтіп кеткен ғой,— деген екен.

ЖАСЫРАТЫН ЕШТЕҢЕ ЖОҚ

Ақын Сырбай Мәуленов бірде астананың орталық моншасына барса— көп адамның ішінен Сәбит Мұқановқа көзі түсіп кетеді. «Қой, Сәбенді жалаңаш көргенім ұят болар»,— деп ойлап, Сырағаң түкпірдегі бір бұрышқа барып, теріс қарап жуына бастайды. Сөйтсе Сырбайды Сәбең де байқап қалыпты:

— Әй, Сырбай, менің сенен жасыратындай ештеңем жоқ. Жасырайын десем де тыр-жалаңашпын. Одан да сен бері келіп, арқамды ысып бер,— депті Сәбең дауыстап.

АБАЙ ӨЛЕҢДІ НЕ ҮШІН ЖАЗДЫ!

Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі, белгілі әдебиет зерттеушісі, профессор Есмағамбет Ысмайылов бірде көлемді мақала жазып, ол мақаласында бір топ жазушыларды сынап кетеді. Сол сыналғандардың ішінде Сәбит Мұқанов та бар екен. Сәбең Есмағамбеттің сынын көңіліне ауырлау алып, келесі күні оған телефон палады. Бір-бірінің амандық-саулығын, хал-жай-тарын ғана сұрап, екеуі де негізгі «мәселеге» жо-тамай, аз-кем әңгімелесіп қалады. Сөз арасында Есмағамбет:

— Ертең Семей жаққа, Абай ауданына командировкаға жүрейін деп отырмын,— дейді.

— Абай ауданына дейсің бе? Онда мен бір шаруа тапсырайын, соны біле келші? — дейді Сәбең.

— Пәлі, Сәбе, айтсаңыз болды ғой, қатырып орындап қайтамыз,— дейді Есмағамбет.

Сонда Сәбең:

— Әй, Есмағамбет, орындасаң сол, Абайда: «Күшік асырап ит еттім, ол балтырымды қанатты. Біреуге мылтық үйреттім, ол мерген болды, мені атты»,— деген өлең бар еді. Сол өлеңді Абай не үшін жазды екен, соны біле келші? — деп телефон трубкасын ақырын ғана іле салыпты.

ТАРИХТА КІМ ҚАЛМАҚ

Мұзафар Әлімбаев композитор Әбілахат Еспаевқа кездесіп:

— Әбілахат, енді сен тарихта қалатын болдың,— дейді.

— Қалайша? — дейді композитор.

— Мен сені жаңа поэмама енгіздім...

Сонда Әбілахат:

— Мұзаға, алдымен сол жазған поэмаңыз тарихта қалар ма екен, әңгімені содан бастасаңыз етті? — деген екен.

«БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІН КӨТЕРІП КЕЛЕМ...»

Домбыра жасаудың шебері, әрі белгілі балалар жазушысы Қабыш Жәркенов бір қол, бір аяғынан тұра алмай сырқат болып қалады. Ақын Темірше Сарыбаев Қабышты арқасына көтеріп алып, жоғарғы қабаттағы бір дәрігерге апара жатады. Теміршенің арқасында келе жатқан Қабыш үшінші қабатқа шыққан кезде:

— Темірше, шынашақтай шалды көтере алмай еңтігіп қалдың ғой, — депті. Сонда Темірше:

— Қабеке, мен жалғыз сізді ғана емес, қазақ қолөнері мен балалар әдебиетін қоса көтеріп келемін емес пе, қайтейін енді! — деген екен.

ЕРЕКШЕ «МІНЕЗ»

Елуінші жылдардың ішінде Қазақ мемлекеттік көркем әдебиет баспасында ақын Фатих Дінісламов біраз жыл редактор болып, қызмет атқарыпты. Фатекен қолына түскен қолжазбаның әр жеріне сұрау белгісін қойып, авторлармен дауласып, қыңырайып отырып алады екен. Фатекеннің мінезіне қанық авторлар ол кісіні қолтығынан демеп, кафе, ресторан, немесе сырахана жақты бір аралап қайтады екен. Солай етсе болды, Фатекеннің құрысқан маңдайы жазылып, қолжазбаға соққан әлгі сұрау белгілерін сөзге келмей қолмақол өшіріп тастайтын көрінеді.

Фатихтың осы мінезіне орай оның ақын достары сол кезде мынадай өлең шығарыпты:

*Болмас жерден мін тауып,
Ұйқасын да күзейді.
Автор келсе «тіл тауып»,
Басын сосын «түзейді».*

ЕКІ АҚЫН ЖӘНЕ БЕЛЬГЕР

Қазақстанның Россияға қосылуының 250 жылдығы сол заманның саясатымен ұлан-асыр той боп өтті ғой. Тойдың басы Қазақстан астанасында басталып, соңы Мәскеудегі ойын-сауық, мәжілістермен аяқталғаны мәлім. Сол Мәскеудегі тойға Қазақстаннан жүзге тарта өнер қайраткерлері, ақын-жазушылар қатысады. Бірнеше күн тойлап, бастары аздап шыңылдап, Ғафу Қайырбеков пен Сырбай Мәуленов бірде таң атпай «Москва» мейманханасының алдында таза ауа жұтып тұрса, мейманханадан қазақстандық атақты неміс жазушысы Герольд Бельгер шығып келе жатыр екен дейді. Герольд Ғафекең мен Сырағанның көзіне оттай басылып, екеуі оның қолынан шап беріп ұстай алыпты да, қайым ұйқаспен былайша өлеңдете жөнеліпті:

Ғафу:

— Немістің бір ақыны Бельгер еді,

Сырбай:

— О бастан жомарттығы белгілі еді,

Ғафу:

— Үш тілдің басын қосқан * қайран сабаз,

Сырбай:

— Еңбегін жалпақ жатқан ел біледі,

Ғафу:

— Мәскеуге келе қалған сапар екен,

Сырбай:

* Бұл жерде Бельгердің қазақша, немісше, орысша бірдей жаза беретін ерекшелігін мезеп отыр.

— Біз десе соға қалған ер жүрегі,

Ғафу:

— Болса да орыс-қазақ тауыстық қой,

Сырбай:

— Немістен ішер кезек енді келді.

Қазақ тілінің құдыретін де, дәмін де, мәртебесін де жақсы білетін Герольд Бельгер риза болып, екі ағасын қолтықтап бөлмесіне қарай жетектей жөнеліпті.

ӘТТЕҢ, ТЕМІР БОЛМАҒАНДА...

Көрнекті жазушы Дулат Исабеков республикалық теледидарға Бас директор болып тағайындалады. Бар өмірі газет-журнал редакциялары төңірегінде өткен, теледидар дейтіннен хабары шамалы Дулатқа ол жерге бастық болу оңайға соқпайды. Бірақ бастықтың аты бастық қой, қызметкерлерге пікір айту керек, ортаға ұсыныс тастау керек, жайы келсе ескертпелер де жасаған жақсы, қысқасы «бұл саладан түк білмеуші едім» деп қол қусырып отыра бермей, оларға бағыт-бағдар, жөн сілтеу міндет. Осы оймен Дулат та қызметіне білек сыбанып кірісіп кетеді. Құдай тағала пендесін қолдайын десе қолында екен ғой, бастық болған алғашқы күндері-ақ Дулатқа өз қызметкерлеріне қатаң ескертулер жасаудың, тереннен әңгіме қозғаудың реті келе кетіпті.

Әдетте «Уақыт» ақпарат бағдарламасынан кейін республика теледидары көрермен назарына көркем кинофильм ұсынушы еді ғой. Бірде кешкілік сол «Уақыт» пен кинофильм аралығында экран үш мүйнет бойы бос тұрып қалады. Ертесінде таң атпай Дулат қызметкерлерін шақырып алып, осы жәйтті қатаң ескертіп, кезекшілікте болғандарға ұрыса бастайды:

— Бұл барып тұрған жауапсыздық! — дейді ашуланып. Бұған кім кінәлі, сол кісіні маған шақырындар!

Жаңа бастықтың айбынынан ығып, шеткерірек отырған қызметкердің біреуі:

— «Томсон» қызып қалып...— деп ақтала бергенде, Дулат оның сөзін кілт бөліп жібереді:

— Жұмыс уақытында қызып жүрген ол кім? Ондай пиәншікті бүгіннен бастап жұмыстан қуу керек! — дейді екпінін баса алмай.

— Дулат Исабекович, оны сіз қуа алмайсыз...— дейді топ ортадан тағы біреу күмілжіп.

— Неге қуа алмаймын?! Көк тіреген қолдауы бар болса да қарамаймын, қуып шығам,— дейді Дулат та намысқа тырысып.

— Қуа алмайсыз...

— Қуамын!

— Қуа алмайсыз дегенім... ол — темір ғой, аппарат, Дулат Исабекович... Сол қызып кетіп, суытқанша экран үш мүйнет бос қалған еді...

Сонда Дулат өкінгендей басын шайқапты да:

— Қап, бәлемді... ол оңбаған, темір болмағанда көресіні көрсетер ем! — деген екен.

СӘБЕҢ МЕН БЕЙТАНЫС ЖІГІТ

Сәбит Мұқанов таяғын тықылдатып, бірде Жаузушылар одағына қарай аяндап келе жатса керек. Көше бұрышындағы үйді айнала берген кезде қарсы алдынан шашы желкілдеген, өзі желпілдеген бір жас жігіт ұшыраса кетіпті:

— Ассалаумағалейкум, Сәбе! — дейді жігіт жаузушыға қос қолын ала ұмтылып.

Сайтандай сап ете қалған жігіттің айқайлай берген сәлемінен Сәбең селк еттіп, сасып қалады:

— Уәлиқүмсәләм! — деп, кідіріп барып сәлемін алады. «Бұл жігіт кім болды екен, аңқылдап тұрған баланы танымағаным ұят болды-ау», — деп іштей қысылыңқырап та қалады. «Е, дәу де болса ауылдан келген ағайындас біреу шығар», — деп жорамалдайды да:

— Иә, қашан келдің, ел-жұрт аман-сау ма? — деп сұрайды.

— Сәбе, нені сұрап тұрсыз? Мен осы Алматыда тұрам ғой... — дейді жігіт.

— Жо-жоқ, мына жерге қашан келдің деп сұрап тұрмын? — дейді Сәбең аяқ астындағы асфальтті тықылдатып.

— Келе жатқан бетім осы еді, Сәбе.

«Қап, бәлем, бұл басқа жігіт болды ғой», — деп Сәбең іштей тағы қылп ете қалады. «Ұялған тек тұрмастың» қамын жасап:

— Қалай, үйдегі келін аман-сау ма? — дейді.

— Сәбе, мен әлі бойдақпын, — дейді жігіт те лыпылдап.

— Жо-жоқ, сенің шешенді айтам... Ол маған келін болмағанда кім болушы еді?! Соны сұрап тұрмын, — дейді Сәбең қолма-қол сөз тауып.

— Е... ол кісі аман-сау, шапқылап жүріп жатыр...

— Шапқылап жүріп жатса — сол келінге сәлем айт — деп Сәбең жылжып жүріп кетіпті.

МҰҒАЛІМНІҢ МІНЕЗІ

Алпысыншы жылдардың ішінде ақын Сырбай Мәуленов Ұзақбай деген кісімен ұзақ уақыт бойы таныс дос болып жүреді. Ұзекеңнің өзі әзілкеш болғанымен, кей-кейде оның өзіне әзіл айта қалсаң — қыз сияқты қысылып, ұялып қалатын қызық мінезі бар екен. Ұзекеңнің сондай мінезін жақсы

білетін Сырағаң бірде өлеңмен ол кісіге мынандай мінездеме жазыпты:

*Білемін баяғыдан Ұзақбайды,
Ұзекең қызды әзілмен тұзақтайды...
Сондайын айтсаң болды бетін басып,
Ұзақбай қызараңдап тызақтайды.*

ӨЛЕҢМЕН СӨЙЛЕУДІҢ ДЕ ЖӨНІ БАР

Ақын Сырбай Мәуленов шығармашылық сапармен бірде Жамбыл облысын аралайды. Ол жақтағы жергілікті бір жас ақын Сырағаңды қолтығынан жетелеп, үйіне қонаққа апарды. Жас ақынның аздап кеудесінің желі бар ма, айтар сөзін ұйқаспен, өлеңмен айтуға тырысады екен. Сырағаңды төріне жайғастырған бойы, өзі де тізе тұйістіріп отыра қалып:

*Сыр-аға, отырайық өлеңдетіп,
Әр жолын өлең сөздің көлемді етіп,—*

деп сөз тастайды.

Сонда Сырағаң:

*Өлеңді жеңіл-желпі айта салып,
Бағасын не қыламыз төмендетіп,—*

деп іле жауап береді. Әлгі жас ақын Сырағаңның осы сөзінен соң өлеңмен сөйлегенді сап қойыпты.

МҰЗАҒАҢНЫҢ «ЗАПИСКАСЫ»

Жазушылар одағында кезекті бір жиналыс өтіп жатады. Одақ басқармасының хатшылығына әртүрлі адамдар ұсынылып, жұртшылық кезек-кезек мінбеге шығып сөз сөйлейді. Сөйлеушілердің көпшілігі біреуді мақтап, біреуді даттап, бұра тарта берген соң, жиналыстың соны айтыс-тартыс, дау-

дамайға айнала бастайды. Даудың сондай бір қызған тұсында мінбеге айқайлап сөйлейтін ұраншылдау бір қаламгер шығады. Ол кісі қолын оңды-солды сілтеп, жылтыр сөздің майын тамызып, саясатты соққан кезде, ауылдан келген бір жас ақын:

— Мұзаға, мына кісі кім еді... Менімше, ақылды сөз айтып тұр,— деп қасында отырған Мұзафар Әлімбаевқа бұрылады.

Сонда Мұзағаң «үндеме» дегендей ишара жасапты да, қойын дәптерінің бір парағын жыртып, жас әріптесіне мына бір өлең жолдарын жазып беріпті:

Ақылды ма?

Атама! Шала есі бар...

Шұбатылған жыландай пәлесі бар,

Көсеулікке татымас бұл шіріктің,

Көсемдіктен, о тоба, дәмесі бар!

ЖЕР ШАРЫ ҚАЛАЙША КӨТЕРІП ТҮР!

Сексен бестің сәуірінен соңғы жаңалыққа да, жаңаруларға толы алғашқы үш-төрт жылда баспасөз беттері ұрандаған мақалаларға, қайта құрған ақыл-кеңестерге толып кеткені белгілі ғой. Бірде ақын Сырбай Мәуленов сондай газеттің бірін оқып отырып, күрсіне басын шайқапты.

— Сыраға, терең күрсіндіңіз ғой, не болды сізге? — дейді қасындағы інілерінің бірі.

Сонда Сыраған:

Алдында бөгет жоғын көрді дағы,

Бұл күнде білгіш болды елдің бәрі.

Осынша шешендер мен көсемдерді,

Қалайша көтеріп тұр жердің шары,—

деп табанда өлеңмен жауап беріпті де, тағы да күрсініпті.

ХАЛЫҚ ҚУЫП ШЫҒАДЫ

Жазушылар одағында жиналыс, басқадай да басқосулар бола қалса, үнемі белсеніп мінбеге шығып, тисе терекке, тимесе бұтаққа дегендей, әйтеуір сөйлей беретін, сөйтіп бір көрініп қалуға тырысатын қаламгерлер де кездесіп қалады. Ділмәрсіп ұзақ тұрып алған ондайларды жазушылар кейде амалсыз қол шапалақтап, сөзін естіртпей, «қошеметтеп» мінбеден қуып түсіреді екен. Жиналған жұрттың уақытын алып, зықысын кетіріп жүрген сондай «белсенділер» туралы ақын Мұсафар Әлімбаев бірде былай деп жазыпты.

*«Жиын бар ма бүгін?» — деп,
Жыны буып шығады.
Мінбе тапса дүрілдеп,
Сұсты-суық шығады...
«Былшылдаған бұ кім деп?» — деп,
Халық қуып шығады.*

ШАЛКИЗДЕН ШЫҚҚАН ШАТАҚ

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, көрнекті жазушы Мұхтар Мағауин оқырмандарға о баста аса талантты ғалым ретінде танылғаны белгілі. Мұханды қаламдас ағадостары кейде «Қазақтың жазба әдебиеті тарихын бес ғасырға жылжытқан ғұлама» деп те атайды екен. Қазақ әдебиетінің бастау-бұлағын Мұхан қалайша сонау XV ғасырға апарып жүр? Бұл жөнінде ел арасында да әртүрлі алыпқашпа әңгімелер бар. Әрине, ондай әңгімелердің қоспасы да көбірек, бояуы да қалыңырақ болуы мүмкін. Ал біздің айтып отырғанымыз — Мұханның өз аузынан орайы келгенде суыртпақтап жазып алған дүниелер еді.

1966 жылы «Мектеп» баспасында «Ертедегі әдебиет нұсқалары» атты хрестоматияның қолжазбасы талқыланды. Кітапты құрастырғандар Мырзатай Жолдасбеков, Ханғали Сүйіншәлиев, Мұхтар Мағауин екен. Ол — Мұхтар Мағауиннің кандидаттық диссертациясын дайындап, түрлі кедергілерге кезігіп, жұмысын өткізе алмай жүрген кезі болса керек. Соны білетін қолжазбаның редакторы Бақытжан Хасанов редакциялық кеңес басталмай тұрып Мұхтарға:

— Қажекен ренжіңкіреп, ашуланып отыр. Ол кісі сөйлейтін болса — сен үндемей-ақ қой. Ертен қорғап жатсаң — кедергі боп жүрер, — дейді сыбырлап. «Қажекен — дегені — Қажым Жұмалиев, — академияның корреспондент мүшесі, профессор, атағы жер жарған ғалым, әйгілі әдебиет зерттеушісі.

— Жарайды, арыстанмен айқасып не көрінді маған, — дейді де, Мұхаң бір бұрышқа барып үнсіз отырады.

Қолжазбаны талқылау басталып кетеді. Біреу мақтайды, біреу даттайды дегендей, әртүрлі пікір, ойлар, ұсыныстар айтылып, кеңес мүшелері ортақ бір шешімге келе алмайды. Осы кезде Қажекен дауыс көтеріп:

— Оның несіне дауласасындар... Шалкиіз деген жоқ, Доспамбет деген жоқ, Қазтуған деген жоқ... Бәрі де ойдан шығарылған аттар, — дейді.

Жиналған жұрт сілтідей тына қалады:

— Мына кітапқа Шалкиіздікі деп тықпалаған дүниенің бәрі де — Махамбеттің өлендері, — дейді Қажекен сөзін жалғап.

«Арыстанмен айқаспаймын, тыныш отырам» деп уәде берген Мұхтар Мағауин дәл осы тұста орнынан атып тұрады:

— Ойдан шығарылған жоқ, Қажеке, — дейді лықсыған сезімін барынша тежеп.

Қажекең жас жігітке бұрылып, бір қарайды да:

— Қарағым, бұл өлеңдер Махамбеттің 1925 жылы шыққан жинағында басылған, сіз оны білесіз бе? — дейді.

— Білемін, — дейді Мұхаң да табандап, — бірақ бұл өлеңдер сіз айтып отырған кезден тура 50 жыл бұрын, 1875 жылы Шалкиіздің өлеңдері деп Орынборда басылып шыққан.

— Сен бала қой! — деп Қажекең айқай салады, — сен айтқаннан 50 жыл бұрын Махамбет бұл өлеңдерді өз аузынан шығарған!

Ұрыста тұрыс болсын ба, енді жас Мұхтар да дауысын көтеріп, айқайға басады:

— Қажеке, сіз айтып отырған уақтан тура 500 жыл бұрын қазақ бұл өлеңдерді Шалкиіздікі деп айтып жүрген болатын!

Қажекең не дерін білмей мүдіріп қалады.

— Ендеше, мен бұл мәселені басқаша қоям! — дейді күбірлеп.

Сонда Мұхтар:

— Мен жақында қорғаушы едім, әңгімені сол жерде жалғастырайық! — депті екпінін баса алмай.

* * *

Мұхтар Мағауин диссертациясын қорғайды. Шақырылған Қажым Жұмалиев ғылыми кеңеске келмейді. Арада тағы да біраз уақыт өтеді.

Бірде екеуі Жазушылар одағының кезекті бір Пленумының мәжілісінде кездесіп қалады.

— Өжет жігіт екенсің, диссертацияны сәтті қорғады деп естідім, құтты болсын! — дейді Қажекең Мұқанның қолын қысып.

— Рахмет! Сіздің де алпысқа толған мүшел то-

йыңызбен құттықтаймын! — дейді аға сыйлай білетін Мұхаң да ізетпен.

— Әрине, сен кандидаттық атаққа әбден лайық жігітсің. Бірақ ұстанған концепцияң қате... Шалкиіз бәрібір әдебиет тарихына енбейді! — дейді Қажекен.

Сонда Мұхтар:

— Қажеке, — депті саусақтарын бірінен соң бірін санай бүгіп, — менің жасым қазір жиырма жетіде. Сіз жасыңыз келген ақсақалсыз. Сондықтан таяудағы 50 жылдың ішінде Шалкиіз әдебиет тарихына енеді деп алдыңызда уәде бере аламын, — деген екен.

АҚШАСЫ ЕМЕС, АТАҒЫ ҮШІН...

1958 жылдың көктемінде. Ғабит Мүсірепов КСРО Жоғарғы Советіне депутаттыққа кандидат болып тіркеледі де, қасына ақын Мұзафар Әлімбаевты ертіп, шағын самолетпен Мәскеуге ұшады. Бірақ самолеттері апатқа ұшырап, абырой болғанда Қызылқұмның шағылына құлап, жолаушылар аман қалады. Аман қалған жолаушылар торғайдай тозып, құмды кешіп бір ауылға жетеді. Бой жазып, дем алған соң Ғабен мен Мұзағаң ауылдың дүкеніне кіреді. «Іш киімім тозып жүр еді» — деп Ғабен ағарандаған бірденені құлаштап өлшеп жатқан кезде, Мұзағаң оның бағасын біліп алып, сатушыға ақшасын төлейді. Мұны байқап қалған Ғабен:

— Әй, кедей (ол кісі Мұзафарды ылғи да осылай атайды екен), сен не істеп жатырсың? Немесе, байып кеттің бе? — депті.

Сонда Мұзағаң:

— Әлі байи қойғам жоқ, Ғабе. Бірақ қазақтың Ғабитіне дамбал сатып алып бергем деген атақ-

тың өзі неге тұрады. Сол атақ үшін төлеп жатырмын,— деген екен.

КҮРІШ — ДУГ

Жазуға ден қойғанда күй талғамайтын жазушының бірі Бейімбет болған.

Бірде түн ортасы болса керек, үй іші тегіс шырт ұйқыда екен. Бір уақытта Бейімбеттің:

— Гүлжамал, а Гүлжамал! — деген дауысы естіледі.

— Е, не боп қалды?! — деп Гүлжамал да басын көтеріп алады ғой. Сонда Бейімбет:

— Осы күрішті татарша қалай атаушы еді? — депті.

— Ой, тәйірі-ай, бірдене болып қалған екен десем, «дуг» дейді татарлар...

— Болды-болды, енді ұйықтай бер! — деп Бейімбет жазуға кірісіп кеткен екен.

ӘБІЛАХАТТЫҢ ҚАЛАМАҚЫСЫ

Бірде атақты композитор Әбілахат Еспаевтың «Мәдениет және тұрмыс» журналына (қазіргі «Парасат») нотасымен бір өлеңі шығады. Сол өлеңнің қалам ақысын барып алса — әдейі аз қойған ба, ақшасы мардымсыздау екен. Әбілахат ақшаны алады да, журналдың жауапты хатшысына кіріп:

— Мәдениеттерің жақсы, тұрмыстарың нашар екен,— депті де, шығып жүре беріпті.

ТІЗЕ НЕГЕ АУЫРАДЫ!

Ақын Сырбай Мәуленов ұзақ жылдар бойы басшы қызметтерде болған кісі ғой. Сол Сыраған

зейнеткерлікке шыққан соң, бірде өзінің жақсы көретін талантты інісі Ұлықбек Есдәулетовты қасына ертіп, көше бойлап келе жатса, қарсы алдынан құрдасы Жұбан Молдағалиев ұшыраса кетеді.

— Иә, Сырбай, денсаулығың қалай? — дейді Жұбағаң амандасып.

— Жаман емес... Бірақ та соңғы кезде тізем қақсап, болмай жүр, — дейді Сырағаң да құрдасына мұңын шағып.

Сонда Жұбан:

— Кезінде талайларға тізенді батырғасың ғой тегі... Тізең ауырса — соның ақысы да, — депті қалжындап.

КІМДІКІ ЖӨН!

Республика жастар одағы сыйлығының лауреаты, талантты ақын Ұлықбек Есдәулетов бірде американдық бір досын Алматыдағы ұлттық тағам жасайтын асхананың біріне ертіп апарды. Арнайы заказбен дастарханға төре табақ қазақ еті келген кезде американдық шанышқымен іліп-шоқып жейді де, Ұлықбек жылы-жұмсаққа саусығын бойлата сүңгітіп, қолмен асайды. Ұлықбектің бұл мінезіне таңданған американдық жігіт:

— Сен өз халқыңның озық ойлы интеллигентінің біреуісің. Етті неге шанышқымен жемейсің? — деп сұрақ қояды.

Сонда Ұлықбек:

— Достым менің, сен ұстап отырған андағы шанышқымен бұл асханада күніне кемінде жүз адам тамақ ішеді. Ал менің шанышқым тек өзіме ғана қызмет жасайды, — деп саусақтарын бадырайтып, майы сорғалаған алақанын жалапты.

Халық колөнерінің жанашыры, белгілі өнер зерттеуші Мұхаметжан Әлімбаев шығармашылық сапармен 1990 жылы Монғолияның Баян — Өлгей аймағына барады. Ол жердегі қазақтардың тұрмыс-тіршілігінен, колөнер үлгілерінен материалдар жинап, айға жуық ел аралап жүріп қалады. Ондағы қазақ ағайындардың қайда барса да беретіні ет екен. Тумысынан қалжыңбас Мұхаметжан ағайындардың осы ерекшелігін байқайды да, сол жақтағы Қуанған деген ақынның үйінде отырған кезде:

— Етті жей-жей қасқыр боп кетем бе деген қаупім бар, — дейді әзілдеп.

Сонда Қуанған:

— Былтырғы жыл Алматы барғанда мен де шөп-шаламды жей-жей ешкі боп кете жаздағам, — деп әзілге әзілмен жауап беріпті.

ЖЕЛПУШТИҢ ҚҰПИЯСЫ

Көрнекті қазақ ақыны, республика Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Тұманбай Молдағалиевтың бірде Жапония еліне жолы түсіпті. Сол сапарынан Түмекен әйеліне сыйлыққа әсем безендірілген, әлеміншеп боялған желпуіш ала келеді.

— Тұмаш, Жапониядан әкелген әлгі желпуіштіңді сындырып алдым, — дейді оған бірде әйелі.

— Сынып қалғаны қалай? — дейді Түмекен танданып.

— Білмеймін... Әйтеуір сынып қалды.

— Жапондар сынатқан дүние жасамаушы еді ғой. Сен онымен қате желшіген шығарсың?

— Қате емес, кәдімгідей былай желшідім, — деп әйелі алақашымен желшің көрсетеді.

Сонда Түмекең мырс етіп:

— Жапонияның желпуішімен олай желпімейді. Желпуішті ұстап тұрып, басты шайқайды,— деген екен.

ҚАСЕКЕҢНІҢ ҚОЙ СОЮЫ

Әйгілі партизан-жазушы Қасым Қайсенов боз-бала күнінде қазіргі бәйбішесі Асыл апамызды он алты жасында алып қашқан екен. Қасекең ол кезде от алып ораққа түскен өжет жігіт болса керек. Содан қайын жұртына әне барам, міне барам деп жүргенде соғыс басталып кетеді. Сөйтіп Қасекең қайын атасының алдынан да өтпей майданға кете барады. Соғыста дүркіреп атағы шығып, батыр партизан атанып, екі омырауы ордендер мен медальдарға толып, соғысты тәмәмдап аман-есен үйге оралған соң, келіншегі екеуі қайын жұртына жиналады. Бұрынғы тентек күйеуді, кейінгі батыр күйеуді қайын атасы да жақсылап күтіп алады. Құйрығы төңкерілген қазақы ту қойды алдырып:

— Ауылда мал соятын еркек кіндікті қалмады. Күйеу, сен тұрғанда, енді қойды мен соям ба? Бауызда мынаны,— деп қайын атасы Қасымның қолына пышақ ұстатады.

— Құп болады,— деп Қасекең пышақты алады да, қойдың аяғын да байламастан жерге алып ұрып, тізесімен басып тұрып тамаған осып-осып жібереді. Ұят болғанда пышақ өтпейді екен, қарулы қолмен екі рет осканда кеңірдегін ғана кеседі.

— Мынау пышақ емес, тесе ғой,— дейді де, Қасекең пышақты былай лақтырып жіберіп, тыпырлап жатқан қойдың басын екі бұрап жұлып алыпты. Батыр күйеуді көруге жиналған бала-шаға, көрші-қолаң оның мына қылығын көргенде у-шу болып қаша жөнеліпті.

Қаперінде дәнеңе жоқ Қасекен:

— Пах, мына қойдың басы пәшестің басынан да мықты екен,— деп, алақанын сүртіп, орнынан тұра беріпті.

ДЗЕРЖИНСКИЙ МЕН АҚСЕЛЕУ

Көрнекті этнограф-ғалым әрі тамаша жазушы Ақселеу Сейдімбеков 50 жылдық мүшел тойы қарсаңында, былайғы дос-жарандарының танданысына орай, бойын түзеп, кәдімгідей сақал, мұрт қойыпты. Өзі де сұңғақ бойлы, тарамыстай тартылған ақсары жігіт қой, екі ұшы әсемдікпен өрілген мұрты сарғыштау келген шоқша сақалы кескінді келбетіне кереметтей жараса кетіпті. Бірде, қаламгерлер арасында отырған кезде Жазушылар одағының сол кездегі хатшысы ақын Ұлықбек Есдәулетов:

— Алматыдағы Дзержинский көшесін өзгертіп, шапырашты Наурызбай бабамыздың атын қойдык, қош делік... Ендеше, көшенің дәл ортасында тұрған Дзержинскийдің ескерткішін де сорайтпай мәскеуліктер құсап мойнына арқан іліп, түп орнымен қопарып тастасақ қайтеді? — деп, топ ортаға оқыс ұсыныс тастапты.

Сонда, қашанда құрдастарымен әзілі жарасқан қалжыңбас қаламгер Кәдірбек Сегізбаев Ұлықбек інісін сабырға шақырып:

— Дзержинский байқұсты құлатып тіпті де қажеті жоқ... Үстіндегі шинелін сыпыра салсаң болды — сақал-мұрты шошайған Ақселеу Сейдімбековтің ескерткіші болады да шығады,— деген екен.

ҚАРТАЙҒАННЫҢ «БЕЛГІСІ»

Бір жиені үйленіп, ақын Мұзафар Әлімбаев 1977 жылы Павлодар қаласына тойға барады. Ол тойға Мұзағанның туған жері Маралдыдан да бір топ ағайын-жекжаттар келеді. Араларында ақынмен бірге оқып, бірге өскен жора-жолдастары да бар екен. Солардың бірі — Қабылқақ деген құрдасы Мұзағанмен құшақтасып, төс түйістіріп амандасады да:

— Мүскен, сен өзің шашың селдіреп, қартайып қапсың ғой? — дейді танданғандай болып.

Сонда Мұзаған іркілместен:

*Қабылқақ, рас айтасың —
Шашымнан тарақ қалды,
Аузымнан арақ қалды,
Ойыннан картап қалды,
Қойыннан қалқам қалды,—*

деп өлеңмен жауап беріп, тойға жиналғандарды ду күлкіге батырыпты.

ХАЛЫҚТАН ҮЙРЕНСІН

Әйгілі музыка танушы, есімі дүние жүзіне танымал профессор Иосиф Игнатович Дубовский көзі тірі кезінде бірер жылға Алматыға келіп, Құрманғазы атындағы консерваторияда дәріс беріпті. Бірде консерваторияның сол кездегі ректоры Құддыс Қожамияровқа жоғары жақтан «Шәмші Калдаяқов, Әбілахат Еспаев, Әсет Бейсеуовтерді оқуға қабылдап, нота үйретіндер» деген мазмұндағы нұсқау түседі. Ректор халық таланттары нағыз мықтының өзінен дәріс алсын деген оймен, бұл мәселені Дубовскийге тапсырмақ болады. Сонда Иосиф Игнатович ректордың өтінішін сабырмен тындап болғаннан кейін:

— Мен Шәмші, Әбілахат, Әсет секілді біртума таланттарды оқытуға өрем жетпейді, олар бұрынғыдай өз халқынан үйрене берсін. Егер оларды біз теорияның тар шаблонына салып, жұғысып кетсек — әндерінде аңқып тұрған ұлттық бояуды оңдырып аламыз,— деп, нағыз білімдар ақсүйекке жарасатын аталы сөзбен жауап беріпті.

МАШИНА ТОҚТАТУДЫҢ БІР АМАЛЫ

Әйгілі Шашубай ақын — әнші, жыршы, сал сері, композитор, айтыс ақыны ғана емес, мың бұралтып би де билей алатын, жүз құбылтып сиқыр ойын да көрсете алатын, әсемдеп акробатика да жасай алатын сан қырлы өнер иесі болған кісі ғой. Ұлы Отан соғысы кезі екен дейді, сол Шашекең сырнайын арқалап, жаяулатып бірде жолға шығады. Үлкен жолда анда-санда өткен машиналардың бір-екеуіне қол көтерсе — алмайды. Сонда Шашекең қулыққа көшіп, қара жолдың дәл ортасына төбесінен шаншылып, аяғын жоғары көтеріп тұра қалыпты.

— Ойбай, ақсақал, сізге не болды? — дейді машинасын амалсыз тоқтатып, жерге түскен жүргізуші.

Сонда Шашекең алақанындағы шанды қағып:

— Қол көтергенге сендер тоқтамайды екенсіңдер. Сосын, тегі шопырдың жөні осы шығар деп, аяғымды көтердім,— деп жауап беріпті.

СӘЛЕМДЕСУ

Ақын Ғали Орманов іркілдеген мол денесімен Жазушылар одағы үйінен мамырлап басып шығып келе жатса, қалбаң қағып Қайнекей Жармағамбетов қарсы ұшыраса кетеді.

Қайнекей:

— Ассалаумағалейкүм, ақсақалым! — деп ай-
ғайлай амандасыпты.

Сонда Ғали:

— Уәлейкүмәссәләм, тап-тапалым! — деп өте
беріпті.

ТАЙЫРДЫҢ РЕНІШІ

Елуінші жылдардың басында ақын Ғали Орманов Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасында біраз жыл Бас редактор болып қызмет атқарыпты. Сол жылдары, бірде Ғалекеңе Тайыр Жароков қолжазбасын өткізеді. Ғалекең әрі ойланып, бері ойланып, баспаның мүмкіндігін ескеріп, өлеңнің әр жолына 7 сомнан қойып (ескі ақшамен ғой), Тайырдың қолына келісім-шартты ұсынады. Тайыр келісім-шартты алады да, үн-түнсіз шыға жөнеледі. Бірақ ұзаққа кетпей, қайыра бұрылып, қабылдау бөлмесіне келеді де, бір парақ қағазға:

*«Бір бастық бола қапты әлдеқандай,
Үнемдеп менен өзек жалғағандай,
Жолыма 7 сомнан ұсынады,
Мен бұрын 14 сомнан алмағандай!» —*

деп айбақ-сайбақ жазады. Сосын хатшы қызға:

— Мынаны бастығына апарып бер! — деп гүж
етіпті де, ашулана шығып кетіпті.

МИНИСТРЛЕР ДЕ ӘЗІЛДЕСЕДІ

Баяғыда Өтешқали Атанбаев деген, ұзақ жылдар бойы партия, совет саласында үлкен қызметтер істеген бір кісі болыпты. Өзі қалжыңбас, әзіл-кеш, әдебиет пен өнерден хабары мол зерделі азамат екен. Бойындағы бар міні — шашы сирек,

желкесінде көзге көрініп тұратын ұрасы бар, лақса кісі болса керек. Сол кісі Қаражат министрі болып қызмет жасап жүрген кезде әдебиет зерттеуші, білгір ғалым Ілияс Омаров — Мәдениет министрі екен де, әзілдері жарасқан соң екеуі қалжыңдасып қатты ойнай беретін көрінеді. Бірде жиналыста отырған кезде министр Омаров министр Атанбаевқа мынадай «записка» жазып жіберіпті:

*«Шашың бар көк текенің қылшығындай,
Желкең бар жесір әйел тұмсығындай,
Қыз көрсең айналасың үйіріліп,
Кемпірдің жіп иірген ұршығындай».*

«ӨЛЕҢІМДІ БАСПАСАҢ...»

Ақын Берқайыр Аманшин «Жұлдыз» журналының поэзия бөлімін басқарып отырған кезде ол кісіге Қабыкен Мұқышев бір топ өлеңдерін апарды. Содан өлеңнің тағдырын Қабыкен де сұрамай, Бераған да айтпай, арада жарты жылдай уақыт өтіп кетеді. Бірде, көшеде екеуі оқыс ұшырасып қалады. Қабыкен табан астында:

*Әй, Берқайыр, Берқайыр,
Ағаң сенің ер Тайыр,*
Өлеңімді баспасаң —
Қайта өзіме бер қайыр,—*

депті де, амандаспай да, қоштаспай да әрі қарай жүріп кетіпті.

АЛТАЙ МЕН КӨБЕН

Қазақстан Республикасы мемлекеттік сыйлығының, басқа да бірқатар сыйлықтардың лауреаты

* Тайыр Жароковты айтып тұр.

Оралхан Бөкеев пен жазушы Дидахмет Әшімханов Өр Алтайдағы Шыңғыстай деген ауылда туып-өскен, ағайындас адамдар екен. Сол Шыңғыстайдың түстік бір шетінде, сілемденген қарт Алтайдың етегінде Көбен атты аласа ғана төбе болса керек. Дидахметтің «Аққабаның толқыны» деген алғашқы кітабы жарық көрген кезде ол Оралхан ағасына мынадай қолтаңба жазып беріпті:

*«Ореке!
Сіз асқар Алтай болсаңыз,
Мен — Көбен шығармын,
Сіз — телегей-теңіз болсаңыз,
Мен — өзен шығармын.
Сіз — көк сүңгі болсаңыз,
Мен — тебен шығармын.
Бірақ та,
Осы шағын кітапта
Мен де бірдеңе деген шығармын».*

МАКЕТПЕН МҮЖІЛГЕН ТІС

Жазушы Дидахмет Әшімхановтың «Қазақстан пионері» газетінде істеп жүрген кезі екен. Бірде газеттің макетін сызып отырса, курстасы әрі қызметтес жолдасы Әшірбек Аманкелдиев «мынаны былай сыз, мына жағын олай жаса» деп оған ақыл үйретіп, қайта-қайта мазалай беріпті.

Ақыры шыдамаған Дидахмет:

— Әй, Әшеке, мына тісті көрдің бе? — депті аузын керіп азу тісін көрсетіп.

— Көрдім... азу тісіннің тұқылы ғана қалыпты ғой, — дейді аңқау Әшірбек.

Сонда Дидахмет:

— Көрсең сол, Әшеке, осы тіс макет сызудан мүжілген, — деген екен.

Жазушы Дидахмет Әшімханов ер мұрынды, дүрдиген ерінді, қатқан қайыстай арық жігіт. Жағы пышақ жанығандай етсіз болғандықтан көрер көзге ерні төңкеріліп, ерекшеленіп тұрады. Бірде осы Дидахмет жазушы Марат Қабанбаевтың үйіне қонаққа барып, екеуі ұзақ таңға әңгіме-дүкен құрса керек. Күнделікті тірлік, саясат, әдебиет төңірегінде екеуі келелі ойлар қозғап, пікірлері бір арнада тоғысып, көңіл жазып отыра береді. Небір заматта әңгіме тақырыбы фольклорға, оның ішінде батырлық қисса-дастандарға қарай ойыстайды. Марат білгірлік танытып, қиссалардан екі-үш үзінді оқиды.

*Астыңғы ерні жер тіреп,
Үстіңгі ерні көк тіреп...—*

деген тұсқа келгенде, Дидахмет орнынан атып тұрыпты да, үн-түнсіз үйден шығып жүре беріпті.

Аң-таң күйде отырып қалған Марат қаламдас досын қалайша ренжітіп алдым деп қиналады. Себебін соңынан ұққан секілді... Сол оқиғадан кейін ол достарының алдында қисса түгілі, өлең де оқымайтын болыпты.

ЖАСТАРДЫҢ КІНӘСІ НЕ!

Қалдарбек Найманбаев Жазушылар одағы басқармасының бірінші хатшылығына сайланғаннан кейін алғашқы екі-үш айдың ішінде «Жазушылар үйінде» біраз игілікті шаруалар тындырып тастапты. 1932 жылғы голощекиндік геноцидтің құрбандарына, арамызға қайтып оралған арыстарымыз — Шәкәрім, Ахмет, Мағжан, Жүсіпбек, Міржақыптың, т. б. рухына, 1986 жылғы Желтоқсан

оқиғасында құрбан болған жастарға бағыштап мал сойып, қазан көтеріп, бірнеше рет ас бергізеді. Өкінішке орай ондай астарға ылғи ақсақал жазушылар ғана шақырылып, жастар ескерілмей, шеттеп, тіпті ондай астың беріліп жатқанын естімей де қалады екен. Соған аздап өкпе-назы бар жастардың бірі, ақын Төрекелді Тұяқбаев:

*Ай сайын бір ас береді Қалдарбек,
Жылы-жұмсағын кетеді тек шалдар жеп,—*

деп өлең шығарып, қаламгерлер арасына таратып жіберіпті.

«ҚАЙРАТ» ҚАЙ ЖАҚТА!

Фантаст-жазушы Жүніс Сахиев оқу бітірген соң өзіне ыңғайлы жұмыстың ретін таба алмай, ақырында республикалық «Спорт» газеті редакциясына қызметке орналасады. Аспан әлемін, миллиардтаған галактикаларды зерттеп, ой-қиялы көкте жүрген Жүкеңнің спорт дегеннен хабары шамалы екен. Бірақ қызмет бабы оған қарай ма, редактор жаңа қызметкеріне «Қайраттың» ойынын жазып келуді тапсырады. Сөйтіп Жүкең өз ғұмырында тұңғыш рет стадионға келеді ғой. Бұғанға дейін білмей жүрген екен, футбол ойыны дегеннің де қызық шаруа екеніне сол жолы Жүкеңнің көзі әбден жетеді. Жанкүйерлерге қосылып еліре айқайлап, реті келген жерде ысқырып, доп соғылғанда орнынан атып тұрып алақаны ауырғанша қол соғып, мээ-мәйрам болып стадионнан шығады. Шыққан бойда газетке материал жазу керектігі есіне түсіп, қасында келе жатқан жігіттен:

— «Қайрат» қай жақта ойнап еді? — деп сұрайды.

Жігіт бажырайып Жүкеңнің бетіне бір қарайды да:

— Бірінші таймда солтүстік жағында, екіншісінде оңтүстік жақта ойнады,— дейді.

— Жо-жоқ, киімінің түсін сұрап тұрмын.

— Көк мәйкелі.

Сонда Жүкең өзіне-өзі риза пейілмен:

— Бәсе, өзім де соларға іш тартып ем, бірдеңені сезген екем ғой,— деген екен.

АЛЬБОМ ЖАЙЫНДА «АЙТЫС»

«Өнер» баспасынан Қазақстанға аты мәлім суретшілердің, қолөнер шеберлерінің альбом-кітаптары жыл сайын шығып тұрады. Сондай кезекті бір альбом республика Жастар одағы сыйлығының лауреаты, атақты шебер, қолөнерші Дәркембай Шоқпарұлының шығармашылығына арналып, баспаның жұмыс жоснарына енгізіліп қояды. Бірақ соңғы жылдардағы қағаз тапшылығы салдарынан баспа біраз қиындықтарға ұшырап, альбомның шығуы кешеуілдей береді. Дәркембай да «альбомым не болды?» деп тықақтап баспагерлердің мазасын алмай, үнсіз жата береді. Бірде баспаның бас редакторы Әлібек Асқаров Дәркембайдан мынадай жалғыз парақ хат алыпты:

*«Құрметті Әлібек,
«Альбомым менің кәні?» — деп,
Әлі күтіп отыр ғой
Дәркен ағаң зар илеп».*

Әлібек те Дәркембаймен қалжыңдасып ойнай береді екен, ағасын ұзақ күттірмей:

*«Құрметті, Дәр-аға,
жаның шығып бара ма?!
Ақша деген «нема» ғой,*

*Көк тиын жоқ қорада,
Адам салып араға,
Қағаз тапсаң параға,
Көтерсең бар шығынын —
Альбомың сонда барады-ә!» —*

деп жауап жазып жіберіпті.

ЖҰМЫС ПЕН ЖЫНЫС

«Арай — Заря» журналдарының бас редакторы, жазушы Әшірбек Көпішев бірде суретші інісі Еркін Нұразхановқа: «Бізге бір мықты суретші тауып берші»,— деп өтініпті. Келесі күні Еркін Москваның полиграфиялық институтын бітірген бір жас келіншекті Әшірбектің алдына ертіп барды.

— Еркінжан-ау, мен саған ер адам тапсырып едім ғой,— дейді Әшірбек ыңғайсызданып.

Сонда Еркін:

— Әшеке, сізге адамның жұмысы керек пе, әлде жынысы керек пе? — деген екен.

ТЫҢ ТАҚЫРЫП...

Драматург Қалихан Ысқақовтың Жазушылар одағындағы кеңсесіне жазушы Асқар Сүлейменов кіріп келеді. Кабинетте орыс тілінде жазып жүрген жас драматург отыр екен.

— Асеке,— дейді Қалихан отырған жігітті таныстырып болған соң.— Мына ініңнің жақсы пьесасы бар, спектаклі Лермонтов атындағы театрда жүріп жатыр. Соған рецензия жазып берсеңші.

— Ол пьесаны оқығаным жоқ, көргенім жоқ. Көрмегенді көрдім деп құдай алдында күнәһар болар жайым және жоқ,— дейді Асқар.

— Асеке,— дейді жас жігіт те қызбаланып.— Пьеса тың тақырыпқа жазылған. Мүлдем жаңа, бұрын ешкім айтпаған нәрсе. Адам идея үшін өлімге бас тігеді...

— Ә-ә,— дейді Асқар селт етпестен.— Адамның идея үшін өлімге бас тігуі тың тақырып емес, әдебиет әдебиет болғалы соны жазып келеді. Адам өз игілігі үшін иттікке бас тіксе, міне, бұл нағыз тың тақырып!

ЖЕТІ ҚАДАҚ ЕТ

Жазушы Асқар Сүлейменов бір күні сыйласып жүрген ақын жігіттің ауылына қонаққа барса керек. Жолдасының әкесін бұрыннан жезде қылып калжындасады екен. Осы сапарында да үйге ентелей кіріп барған Асқар шекпенін жамылып, қисайып жатқан жездесін нұқып қалып:

— Әй, жеті секундтен кейін алдыма жет! — деп зекіп, төргі бөлмеге өтіп кетіпті.

Айтқандай, іле ізін баса ішкі бөлмеге жездесі де енеді. Енген бойда шаншылып отырған Асқарға қарап:

— Тө-у, жеті секундте жет дегенге жан алатын әзірейілім бе десем, жеті-ақ қадақ ет екенсің ғой,— депті Асқардың тарамыстай тартылған арықтығын мегзеп.

ТАМАҒЫҢ ОЙЫЛСА...

Бірде ақындар Ибрагим Исаев пен Жарасқан Әбдірашев екеуі әңгімелесіп отырады. Ибрагим:

— Екі күн саяжайда жұмыс істеп едім. Әттесіне нәлет, қарашы, алақаным күлдіреп ойылып қалды, жүдә,— деп досына мұңын шағады.

Сонда Жарасқан:

— Ойпыр-ай, қиын болған екен, әнеу күні екі апта бойы дамылсыз ішкенде тамағым ойылды деп айтқаныңды естімеп едім...— деген екен.

ҚАҢҒЫП КЕЛГЕН «КҮРКЕТАУЫҚ»

Ақын Есенғали Раушанов өлеңдер жинағын баспаға табыстап, кітабы өндіріске кеткелі жатқанда белгілі ақындарымыздың бірі әлгі жинаққа қатты шүйлігіпті. Әсіресе «Қара бауыр қасқалдақ» деп басталатын өлеңіне (кейіннен ән жазылды) қайта-қайта тоқталып:

— «Қаңғып келген шүрегей» деп Колбинге тиісіп отырсың. Ол қаңғып келген жоқ, оны партиямыз жұмсады, қоғам қайраткері, көрнекті адам,— деп қоймаса керек.

Бұл сөзге қатты күйінген Есенғали:

— Несі бар, «шүрегей» тақымыңызға толмаса, онда «күркетауық» деп-ақ ала беріңіз,— депті.

«ҚОЛЫҢДЫ ЕМЕС, ПОЛЫҢДЫ ЖУ»

Ақын Ұлықбек Есдәулетовтің журналистика факультетін бітіретін жылы ғана жатақханаға қолы жетіпті. Содан бір күні бөлмесіне кіріп, енді сырт киімдерін шеше бергені сол-ақ екен:

— Ойбай, декан Темірбек Қожакеев келе жатыр,— деп студенттер абыр-сабыр болып қалыпты. Жан-жағына қарап, шашылып жатқан бөлмеде отыра беруге қысылған Ұлықбек сып беріп жуынатын бөлмеге қойып кетсе керек. Біраз уақыт тұрған Ұлықбек есікті ашып қалса, декан дәлізде күтіп тұр екен.

— Әй, Есдәулетов, не істеп жүрсің? — деп сұрапты Темекен.

— Жәй. Қолымды жуып...

— Әй,— деп мырс етіпті Темекен.— Қолыңды емес, алдымен полыңды жумайсың ба?!

ДЕКАННЫҢ ҚАРАЙТЫН ЖЕРІ

Студент шағында бір топ достарымен бірге жас ақын Мәди Қайыңбаев жатақхана залында теледидар қарап отырыпты. Бір уақта теледидардан Алматыдағы Ленин даңғылы бойындағы «Үш батыр» деп аталатын зәулім ғимарат көрініп қалыпты.

— Мәссаған, анаң қарандар,— деп дауыстап жіберіпті Мәди.— Мынау біздің декан Қожакеевтің үйі ғой... Әне, Қожакеев балконнан қарап тұр!

Сол сәтте:

— Қайыңбаев, әй,— деген таныс дауыс естіліпті ту сыртынан.— Қожакеев балконнан емес, желкеңнен қарап тұр!

Мәди сасқан жерде жалт қараса, расында да желкесіне төніп өзінің деканы тұр екен. Жатақхананы аралап жүріп, ол кісі де бір сәтке теледидар алдында дамылдап тұрған кезі болса керек.

БОСАҒАН ТІСТІ ЖҰЛАДЫ

Журналист әрі балалар жазушысы Алпысбай Шымырбаевтың қаламгерлер арасында «Жатып-атар» деген қосалқы аты және бар. Ешқашан дауыс көтермейтін, ылғи да мұрын астынан мінгірлеп, баяу сөйлейтін Алпаң сөз тапқанға келгенде құрдастарын екі орап әкетеді екен.

Кезінде Алпысбайға аздап тісі батқан, соңынан өзі де жоғарыдан ескертулер алып, жайы келісіңкіремей жүрген Алпысбайдың бір бастығы болып

ты. Сол туралы бір кездесе қалған сәтте журналист Әшірбек Аманкелдиев:

— Алпа, сені қудалаған бастығың өзі орнынан түсейін деп жатыр, естідің бе? — десе керек.

Сонда Алпаң алақанымен самай шашын сипап қойып, баяу ғана:

— «Әшеке, мұндай жақсы хабарыңа рахмет... Жалпы, босаған тісті жұлған жақсы ғой,— деп жымия жауап беріпті.

БӘТЕҢКЕҢІЗДІ ТАЗА ҰСТАЙМЫН ДЕСЕҢІЗ...

Дидахмет Әшімханов киіміне қыл жұқтырмайтын, бәтеңкесі де айнадай жалтырап жүретін, бойын үнемі таза ұстайтын жазушылардың бірі екен. Сонысын байқап жүрген қызметтес бір інісі:

— Осы сіздің бәтеңкеңізге қылау жұқпайтынына қайранмын... Мен де сіз құсап жалтырап-ақ шығамын үйден, бірақ автобуста қысылып-қымтырылып, жұрт аяғымды басып...— деп, «мұңын» шаға берген кезде, Дидахмет оның сөзін бөліп жібереді.

— Түһ... сен де қызық екенсің,— дейді қолын сілтеп.— Автобұсқа адам бәтеңкемен кіре ме екен? Жұрт аяғымды басып, тап-таза бәтеңкемді былғайтынын білем де, мен автобұсқа кіре бере бәтеңкемді шешіп қолыма алам...

— Қалайша? — деп, ана жігіт ағасының әзіліне аң-таң болып қалады. Сонда Дидахмет оның арқасынан қағып:

— Айналайын, інішек, сенің болашағың әлі алда. Үнемі мына мен құсап бәтеңкең таза жүрсін десең — лайсан, батпақ күндері де бәтеңкенді шешіп, көшеде жүргенде қолыңа алып жүр, жәрәйма! — деген екен.

ҚАСЫМҒА КӨҢІЛ АЙТУ

Әйгілі партизан-жазушы Қасым Қайсеновтің әкесі сексенінші жылдардың орта тұсында жүзге жетіп қайтыс болады. Бұл хабарды естіген соң Сырбай Мәуленов бәйбішесін ертіп, өзінің майдангер досы Қасекеңе, ол кісінің жұбайы Асылға көңіл айтуға үйлеріне барады. Есіктен кіре бере Қасымды құшақтап тұрып, Сырбайдың досына айтқан сондағы көңілі мынау екен:

*Жасады әкең бір өмір ғасырындай,
Жетпісте жетім қалған Қасымым-ай!
Жылама, жасыңды тый, балалар мен
Жұбайың аман болсын, Асылыңдай!*

ГУМЕРОВ — ҚАЗАҚ ЖАЗУШЫСЫ ЕДІ ҒОЙ!

Бір топ ақсақал, қарасақал қаламгерлер қазіргі қазақ тілінің жай-күйі төңірегінде пікірлесіп, әңгімелесіп отырады.

— Баяғыда залда екі-үш орыс отырса болды, баяндама да, жарыссөз де орысша өтуші еді,— дейді біреуі.

— Алла-ай десеңші, ондайда жарыссөзде қазақша сөйлесең — отырған жұрт қой қораға қасқыр кіріп кеткендей жақтырмай, осы ұлтшыл емес пе дегендей күдікпен қараушы еді ғой,— дейді келесі қаламгер де жағасын ұстап.

— Екі-үш орысың не... Залда жалғыз орыс отырса,— шүлдірлеп орысша сөйлеуші едік қой,— дейді үшінші біреуі де оларды қостап:

Сонда партизан-жазушы Қасым Қайсенов:

— Орыс түгілі сол залда татар Машқар Гумеров отырса да, тілімізді бұрап орысша сөйлеуші

едік қой. Ал Гумеров жолдас татарша да емес, қазақша жазатын жазушы емес пе еді! — деген екен.

КОЛБАСАНЫҢ ҰЗЫНЫ ЖАҚСЫ

Әйгілі драматург Қалтай Мұхаметжановты баспасөз беттерінде арақидік «Қалжыңбас Қалтай» деп те жазып жүр. Расында да Қалекен айтқан әрбір сөз қашанда нысанасына дәл тиіп, өткірлігімен, астарлы ойымен жұртшылықты тәнті етіп келеді ғой.

Бірде қазақ әдебиеті мен өнерінің бір топ қайраткерлері мәскеулік, шетелдік зиялыларды қонақ етіп, арнайы банкет беріп жатады. Сөз кезегі келген кезде Қалекеннің бір ақын інісі өзінше пәлсапа соғып, қазақтың арғы жағы мен бергі жағын түгел қозғап, білгірсіп ұзақ сөйлеп тұрып алыпты. Ақыры шыдай алмаған Қалтай әлгі ақынға мойнын бұрып, сәл жымиыпты да:

— Қарағым, мынау нарықтық қатынас заманында сөздің қысқасы, колбасаның ұзыны жақсы, — депті.

Білгірсіген ақын Қалекеннің бұл сөзінен кейін жым болыпты.

ЕКІ КИЛОГРАММ АҚША

Қалжыңбас Қалтай ағамыз жаңа жыл алдында өткізіліп жатқан әлдебір жиынға кешігіңкіреп келіпті. Бұл — 1991 жылдың желтоқсаны, яғни нарықтық қатынастың қайда апарарын білмей ел дағдарып жүрген қиындау уақыт екен. Кешіккен Қалекеннен:

— Иә, Қалтай, қайда жүрсін? — деп сұрайды құрдастары.

-
- Жолай көкбазарға соғам деп...
— Иә, көкбазарда не жаңалық бар екен?
— Ол жақта қандай жаңалық болушы еді,— дейді сонда Қалтай — бір кемпір бір килограмм алмаға екі килограмм ақша сұрап отыр.

ӘРКІМНІҢ ӨЗ СҰЛТАНЫ БАР...

Жазушы Жақау Дәуренбековтің бөлмесінде бір автор келіп жаңалық айтып отырады. Бөлмеге кірген-шыққанның бәріне жазушы Сәкен Жүнісовке көкшетаулықтар «Сұлтан» деген атақ бергенін қайта-қайта айтып:

— Естідіндер ме, Сәкен ағамызға сұлтан атағы беріліпті,— дей беріпті.

Бір айтады, екі айтады, үш...

Сонда автордың жаңалығына құлағы әбден жауыр болып, төзімі таусыла бастаған Жақау:

— Осы жұрт та қызық. Атақтан гөрі ат мерейлі емес пе?! Ал ондай атты өзіміздің Сұлтекең * туғаннан бері иемденіп келе жатса да біз оны жарты әлемге жария қылмай-ақ жүріп жатырмыз ғой,— депті.

САҒИ МЕН ВАЙСМАН

Сарыағашта Оспанәлі Иманалиев, Насредин Сералиев, Сағи Жиенбаев үшеуі демалыста жүреді. Өздері қол боста преферанс ойнайды екен. Бір күні Сағидың жанына Вайсман деген драматург-режиссер келіп жайғасады. Сағи оны бұрыннан таниды екен. Бірге ертіп жүреді. Вайсман алғашқы күндері бұлардың ойындарына қарап қызықтап отырады. Бірнеше күннен кейін ол да ойынға қо-

* «Өнер» баспасының директоры, жазушы-сыншы Сұлтан Оразалиновты айтып отыр.

сылады. Қосылғанда — оқсатады: үшеуінің де қалталарын қағып, жұрдай қылып ұтады. Сонда Насредин:

— Біздің Сағи ер еді,

талайлармен сайысқан,

Сарыағаштың түбінде,

сазайын берді-ау Вайсман.

Үзілгендей болды-ау сенің қапияда жұлының,

Вайсмандай әккі қуда нең бар еді,

құлыным,—

депті ренжіп.

ОСПАНХАНЫҢ «ӘЗІЛІ»

Осекең баспаға келіп, баспалдақта редакторымен ұшыраса кетеді.

— Айналайын, аман ба? — дейді аңқылдап. Со-
сын:— Аанадағы не болды? — деп өз шаруасын сұ-
райды.

Редакторы:

— Ой, ағай, шығады, шығады,— дейді.

Осекең де:

— Е-е, бәсе, шығуы керек. Оспанхан Әубәкіров-
тің өлеңі нашар екен деген біреу болса айт ма-
ған,— дейді.

Редактор да інілігін арқаланып:

— Қайтесіз? — дейді.

Сонда Осекең тұрып:

— Қайтуші ем? Сабайым да! — деген екен.

✓ КӨЗКӨРГЕН

Халқымыздың ұлы актері Қалибек Қуанышбаев дүние салғанда, оның сүйегіне түсушілердің ішінде Серке Қожамқұлов та болыпты. Қалибекті жуындырып, сосын киіндіре бастайды. Кеше ғана

құлынтайдай шұркырасып жүрген аяулы достың жансыз денесін батыл ұстап, киіндіре қою кімкімге болса да оңай соқпай, сүйекке түскендер бір сәт күйзеліс үстінде тұрып қалады. Сонда Серке:

— Бол тез, қайын жұртыңа келгендей боп былқ-сылқ етпей, киін шапшаң! — деп Қалибектің киімін кигізе бастайды.

Көңілі босап, бей-жай болып тұрғандар әлгі сөзді естігенде шынымен-ақ Қалибек тірі жатқандай, еркелеп жатқандай сезімге бөленеді.

Бұл, әрине, Серағаңның көпті көргендігіне қоса, рухы берік оптимистігі екені сөзсіз.

СӘБИТ ПЕН БАЙ-ҚҰЛАҚТАР

Алматының шет жағында Сәкеннің әкесі шарбақ шегелеп жатады. Жанында Сәкен тұрса керек. Бір кезде Сәбит Мұқанов келіп Сәкенге қол беріп амандасады да, Сейфоллаға қол бермейді. Сонда Сейфолла:

— Шырағым Сәбит, өзінді көрмесем де атыңа қанық едім, менің қолымды неге алмайсың? — дейді.

Осы кезде Сәкен:

— Әке-ау, көңіліңізге алмай-ақ қойыңыз, біздің Сәбит бай-құлақтарға сәлем бермейді, — деп әзіл айтқан екен.

СЕНІМ МЕН СЕКЕМ

Жазушылар одағының үйінде Хизмет Абдуллин, Қуандық Шаңғытбаев, Шәміл Мұхаметжанов, Ізтай Мәмбетов сияқты ақын-жазушылар көрші тұрады екен. Бірде бас қосып, әзіл-қалжың жарыстырып отырғанда Қуандық:

— Ау, Хизмет, мына қазақтардың біріне Алтайдан, біріне Ақжайықтан, енді біріне Арқадан ағылып қой келіп жатады. Сен болсаң ғой, ауылың Алматының іргесінде, өмірі бір қой алдыруды білмейсің, әлде ауыл-аймағың малдың не екенін білмей ме? — деп әзілдейді ғой.

Хизмет шыққан ортаның шындығында малдан гөрі жерді көбірек күйттегені рас. Алайда, ет жөнінде қазақтардан кем түскісі келмеген Хизмет:

— Ә-ә, біздің ауылдың да әр көдесінің түбі мал, қой дегенінің күнде біреуін келтіруге болар еді. Бірақ, менде сендер сияқты балкон жоқ, бірінші қабатта тұрамын ғой, — деп жалтарады.

Мұнысына тоқтайтын жігіттер ме, «Ойбай-ау, өзін алдымен қой алдыршы, сонсоң ет сақтауға келгенде бізде балкон дегенің жетеді ғой», — деп тақымдап қоймайды.

Сонда шегінерге жері қалмаған Хизмет:

— Жоқ, қазақ пен қасқырға етті сеніп қоюға болмайды, — деген екен.

Арада бірер күн өткенде телефон шыр етеді. Хизмет телефон құлағын көтерсе Сәбит Мұқанов екен.

— Уай, Хизмет, мен Сәбит қой, — деп өзінің қырылдай шығатын даусымен біртүрлі сергек тіл қатады. — Қазақ пен қасқырға етті сеніп қоюға болмайды деген сөзің жақсы екен.

Сәбең қырылдай күліп, телефон құлағын қоя салады.

АҚЫНДЫҚТЫ МОЙЫНДАУ

Сөз зергері Бейімбет Майлин 1930 жылы Ілияс Жансүгіровтің «Дала» поэмасын оқып шығып, ақынның қатты шалымына әбден тәнті болып:

— Енді мен өлең жазбасам да болады екен, — деген екен.

ФАМИЛИЯСЫ ЖОҚ ҚАЖЫМҰҚАН

Бірде әйгілі палуан Қажымұқанға паспорт ауыстыру керек болады. Паспорт столындағы қыз Қажекеннің фамилиясын сұрайды.

Сонда Қажекен:

— Шырағым бұл дүниеде екі адамда фамилия жоқ: бірі — тәңірі болса, екіншісі — әлемнің алты рет чемпионы болған Қажымұқанда! — деген екен.

СӘБЕҢНІҢ ЖАУАБЫ

Белгілі қаламгер Сәбит Мұқановқа бір топ студент сауал қояды:

— Сәбе, сіз шығармаларды көп жазасыз. Ал қай кезде демаласыз?

— Мен бір кітапты бітіріп екіншісін бастағанда демалам, — деген екен сонда Сәбен.

БІРТҮРЛІ АДАМ

Аз уақытта екі-үш күйеуге шығып үлгерген актриса бір күні театрға келіп тағы да тұрмысқа шыққанын айтса керек. Әріптестері сыпайыгершілік жасап «құтты болсын!» айтады. Тек Серке Қожамқұлов қана томсырайған күйі үнсіз қалады.

— Сіз мені неге құттықтамайсыз? — дейді актриса.

— Сені құттықтай-құттықтай тіліміз жауыр болды ғой. Тіл байғұсты қашанғы қинай бермекпіз, — дейді Сераған.

— Сіз бар ғой, біртүрлі адамсыз осы, — дейді актриса ренжіп.

— Оның рас, біртүрлі адаммын. Бірнеше түрлі

болу қолымнан келмейді. Сондықтан өзің көрген жеңгенмен әлі келем өзгермей,— деген екен Сер-ағаң сонда күлімсіреп.

ТІЛЕК

Кенен Әзірбаевтың 70 жылдық тойына қарақалпақтың белгілі ақыны Тілеуберген Жұмамұратов та келіпті. Осы тойға келген қонақтарына Кенекен арнайы кітапша ашып, қонақтарына лебіз жаздырып қалдыртса керек. Сол дәстүрмен ұсынылған кітапшаға ол былай деп бір ауыз өлең жазыпты:

*«Қуандық көріп сіздей Кененімді,
Білеміз ән-күйіңді, өлеңіңді.
Нүкісте радиодан көп айтады,
«Арам қатқыр Көкшолақ» — дегеніңді».*

АБАЙ — МҰХИТ

Режиссер Асқар Тоқпанов бірде Мұхтар Әуезовтен:

— Мұха, Абайды сарықтыңыз ба? — деп сұрапты.

Сонда Мұхаң:

— Пәлі, Абай мұхит емес пе? Мұхитты кім сарқады,— деген екен.

✓ КӨРСЕТКІШТЕР

Қадыр Мырзалиев кішкене ғана, киіктің асығындай шымыр жігіт. Жүсіп Қыдыров болса түйе үстіндегі адаммен төбе теңестіретіндей дейтіндей ұзын бойлы. Бірде екеуі Жазушылар одағының үйіне қарай беттеп келе жатса, жігіттер көріп күліпті.

— Несіне күлесіндер, мен болсам Қазақстанның 1913 жылғы көрсеткішімін. Жүсіп болса 1973 жылғы көрсеткіші емес пе? — депті Қадыр.

ШАЙЫР МЕН МАЙОР

Отан соғысынан оралған бір топ ақын-жазушы бірде бас қоса қалыпты. Әңгіме арқауы елге кімнің қандай шенмен оралғаны жөнінде болса керек. Отырғандар ішінде Асқар Тоқмағамбетов пен Тайыр Жароков та бар екен. Сонда Асқар отырып:

*Жарок ұлы Тайыр
Қазақта үлкен шайыр.
Төрт жыл жүріп әскерде
Болмады-ау не капитан, не майор,—*

депті дейді.

БІЛІМ МЕН БІЛІК

Бірде жиын басқарып отырған Ғабит Мүсірепов:

— Бар білімі үш кластық, қазақ совет жазушысы Ғабиден Мұстафинге сөз беріледі! — деп оған сөз беріпті.

Сонда Ғабен мінбеге шығып:

Әй, Ғабит-ай, сен мені мақтап, көпшік қоя сөйлеуді қоймай қойдың-ау! Менің бітіргенім екі-ақ класс қой, үш класс бітіргенде сенің сорыңды қайнататын едік қой,— деген екен.

ЖАУАП

Ақын Олжас Сүлейменовке бір бас қосуда мынадай сұрақ қойылыпты: «Сіз орыс тілінде жазды екенсіз. Сонда өзіңізді қазақ ақынымын деп есептейсіз бе?»

Сол сұраққа Олжас:

— Мен өзімді орыс тіліне өзім аударатын қазақ ақынымын, — деп жауап берген екен.

АҚЫННЫҢ ҚАМҚОРЫ

Халық ақыны, айтыскер ақын Манап Көкенов 1988 жылы «Халықтар достығы» орденімен наградталып, шілде айының ішінде өз елі Жаңақорғанда той жасайды. Тойға Алматыдан, өзге де облыстардан белгілі адамдар шақырылады.

Той үстінде ақын Әбділдә Тәжібаев Манап туралы сөз сөйлеп: «Манап сені ақын еткен халқың!» — деген ой айтады.

Келесі кезекте сөз алған фольклорист-зерттеуші Мардан Байділдаев: «Жаңа Әбекең «Манапты ақын еткен халқы!» деді ғой. Мен айтар едім Манапты ақын еткен менмін деп!» — деген екен.

«АБАЙЛАП ЖҮРМІЗ»

Республикалық ақындар айтысын тамашалап шыққан күйші Шәміл Әбілтаев белгілі айтыс ақыны Манап Көкеновке кезігіп, сәлем береді.

«Мәке, қалай жақсы жүріп жатырсыз ба?» — дегенде, Манап Көкенов айтыста жастардың жарқырай көрінгенін мезгеп: «Баяғыда байлап жүруші едік, енді абайлап жүрміз», — деген екен.

МЫСЫҚ ІШКЕН КӨЖЕ

Ақын-жазушылар Ұлықбек Есдәулетов пен Әлібек Асқаров баяғыда, бойдақ күндерінде біраз уақыт пәтерде бірге тұрыпты. Бірде кешкілік екеуі соңғы ақшаларын жинап-теріп, макарон сатып алады да, молырақ етіп көже істейді. Көженің

жартысын сол кеште ішіп, қалған жартысын үйдегі жалғыз тостағанға толтыра құйып, ертеңге қалдырады. Ұлықбек университеттің соңғы курсында оқиды, Әлібек болса «Білім және еңбек» журналында көркемдеуші редактор. Ертемен жұмысқа баратын Әлібек ертерек жатып қалады, Ұлықбек дипломын жазып түннің бір уағына дейін отыра береді.

Ертеңінде диплом жазып шаршап жүрген Ұлықбек төсектен күн арқан бойы көтерілгенде бір-ақ тұрады. Әлібек таңертең жұмысқа кетіп қалыпты. Қарны ашыңқырап қалған Ұлықбек кешегі тостаған тоды көжеге емін-еркін бас қояды. Әлібек бір парақ ақ қағазға хат жазып, тостағанның бетіне қойып кетіпті. «Артынан оқырмын» деп Ұлықбек оны былай ысыра салады. Көңілі жайланып арғы жағына ел қонған соң «осы Әлекең маған не тапсырма жазып кетті екен» деп қағазға шүкшияды ғой. Сөйтсе хатта мынадай жазу бар екен. «Ұлықбек! Мына көжені ішпе, төге сал, сосын тостағанды дұрыстап жу... Өйткені түнде есік ашық қалыпты да, таңертең тұрсам — үсті-басы жалбажұлба жүні жаман бір сабалақ мысық көжені салпылдатып ішіп жатыр екен... Мен жұмысқа асығып бара жатырмын. Әлібек».

Мұндай хатты оқыған Ұлықбектің тамағы жыбырлап, жүрегі айнып, ішкен көжесін лоқсып құсып тастайды. Сосын:

— Аттасына нәлет, өзі ақша жоқта азғантай көжеге дейін бұйыртпады-ау! — деп мысыққа қатты ренжіген екен.

СӘРСЕНБІНІҢ СӘТІ

Халқымызға аты мәшһүр әйгілі атбегі, Социалистік Еңбек Ері Бошай Кітапбаев ақсақал тая-

ғын тықылдатып бірде Алматының көшесінде келе жатса, алдынан әдебиет сыншысы, талантты жас ғалым әрі композитор Тұрсынжан Шапаев кездесе кетеді. Аман-саулықтан соң Бошекен:

— Иә, Тұрсынжан, мынау өмірде не жаңалық? — деп сұрайды.

— Не жаңалық болушы еді... Тыныштық! — дейді Тұрсынжан не айтарын білмей.

— Қайдағы тыныштық? Горбачев отставкаға кетейін деп жатыр емес пе?

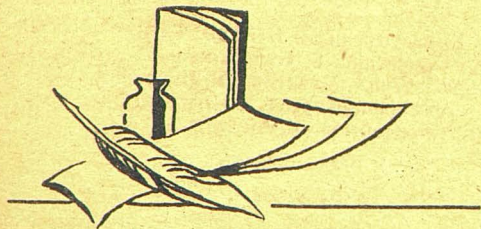
— Е, ол кісі ертең ғой... Ертең, сәрсенбі күні кешкі сағат 10-да теледидардан мәлімдеме береді деп естідім.

— Бүгін емес, ертең сөйлемек пе?

— Ертең, Бош-аға, ертең дейді...

Сонда Бошекен:

— Апырмай, бұған қарағанда, Михаил Сергеевич те, тегі, сәрсенбінің сәтін күтейін деген екен ғой, — деп таңдана басын шайқапты.

Құрметті оқырман!

Бұл кітапшаларда негізінен әдебиет пен өнерге қатысты адамдардың айтқан сөздері іріктеліп, топастырылып отыр. Алайда, ел ішінде «пәленше солай депті, түгенше бұлай депті» деген секілді, ауыл мен ауылды кезіп, халыққа ауызекі әңгіме түрінде ғана тарап жүрген талай-талай қазыналар жатыр. «Өнер» баспасы алдағы уақытта солардың да басын құрап, жүйелеп, кітапшалар шығаруды мақсат етіп отыр. Ендеше орайы келген игілікті шаруаға Сіз де қол ұшын бергейсіз: қазақтың қара тілін пір тұтқан ауыл азаматтарының айтқан тапқыр сөздерін, ұтқыр жауаптарын, орынды әзіл-қалжыңдарын жинап-теріп хатқа түсіріп, мына әдіріске салып жіберуіңізді сұраймыз:

480124, Алматы қаласы,
Абай даңғылы, 143 үй,
«Өнер» баспасына.

Құрастырған **М. НИЯЗБЕКОВ**
Суретшісі **Е. Нұразханов**
Көркемдеуші редакторы **Б. Оспанов**
Техн. редакторы **Г. Сәбитова**
Корректоры **Г. Аймакина**

Қазақ тілінде

ИБ № 844

Терімге 5.02.92 тапсырылды. Басылуға 5.03.92 қол қойылды. Форматы 70×108^{1/2}. Шартты баспа табақ 3,15. Есепті баспа табақ 2,92. Қағазы типографиялық. Шығыңқы басылыс. Қаріп гарнитурасы «Әдеби». Тиражы 50 000 дана. Заказ № 221.

Қазақстан Республикасы Баспасөз және бұқаралық ақпарат министрлігінің «Өнер» баспасы, 480124, Алматы қаласы, Абай даңғылы, 143-үй.

Қазақстан Республикасы Баспасөз және бұқаралық ақпарат министрлігі «КІТАП» полиграфиялық кәсіпорындары өндірістік бірлестігінің билет-бланк және жедел өнімдер баспаханасы, 480016, Алматы қаласы, К. Маркс көшесі, 15/1-үй.

